

Jan Książek

Związek Strzelecki w powiecie wieluńskim w latach 1921-1939

Rocznik Wieluński 2, 81-122

2002

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Jan Książek

ZWIĄZEK STRZELECKI W POWIECIE WIELUŃSKIM W LATACH 1921-1939

Wstęp

W odrodzonej Polsce Związek Strzelecki był spadkobiercą niepodległościowych organizacji utworzonych przed I wojną światową – Związku Strzeleckiego powstałego w 1910 r. we Lwowie oraz Polskich Drużyn Strzeleckich założonych w 1911 r. w Krakowie. Z działalnością tych organizacji związane były znane postacie, m.in.: Józef Piłsudski, Edward Rydz-Śmigły, Walery Sławek, a także Wacław Sieroszewski, który był jednym z najważniejszych twórców powstałego w sierpniu 1919 r. Związku Strzeleckiego (skrót: ZS), zwanego również „Strzelcem”.

Według statutu zatwierdzonego w listopadzie 1919 r., zadaniem Związku było „rozbudzenie i hartowanie w członkach ducha narodowego, karności, dzielności moralnej i fizycznej, oraz szerzenie wiedzy wojskowej”¹. Utworzenie dobrze zorganizowanej i wyszkolonej struktury paramilitarnej mogło stać się bardzo pomocne w ówczesnej, niezwykle trudnej sytuacji geopolitycznej i gospodarczej. Podstawowym celem Związku było szkolenie przyszłych kadr wojskowych, które mogły być wykorzystane do obrony kraju. Twórcy Związku brali również pod uwagę wewnętrzny czynnik polityczny, którego głównym przesłaniem było powołanie organizacji, stanowiącej przeciwwagę dla młodzieżowych stowarzyszeń proendekich, przede wszystkim Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” (skrót: TG „Sokół”).

Znaczący rozwój Związku Strzeleckiego nastąpił po przejściu władzy przez sanację. Jego działalność programowa uległa pewnemu rozszerzeniu. W większym stopniu zwracano uwagę na pracę kulturalną, wychowanie obywatelskie i przysposobienie zawodowe, głównie rolnicze. Wdrażanie do życia wojskowego oparte było na ćwiczeniach z bronią (strzelectwo), zajęciach terenowych, kursach przy-

¹ Statut Towarzystwa „Związek Strzelecki”, Warszawa 1919, s. 1.

sposobienia wojskowego I i II stopnia. Wychowanie fizyczne stanowiło integralną część wyszkolenia wojskowego. Istotną rolę odgrywały dyscypliny, które wymagały wytrzymałości oraz umiejętności współpracy z zespołem, jak: biegi, marsze, pływanie, kajakerstwo, narciarstwo, boks, pięciobój wojskowy, koszykówka, piłka nożna, piłka siatkowa, piłka ręczna. Niestety Związek Strzelecki, podobnie jak inne organizacje w okresie międzywojennym, miał duże problemy związane z niedoborem instruktorów, małą ilością sprzętu sportowego, boisk i strzelnic. Wymiernym wskaźnikiem podnoszenia sprawności fizycznej było zdobywanie Państwowej Odznaki Sportowej ustanowionej w 1930 r. oraz Odznaki Strzeleckiej.

Mimo trudności, w latach trzydziestych „Strzelec” stał się jednak najliczniejszą i najprężniej działającą organizacją młodzieżową.

W pierwszych latach istnienia organizacja była koedukacyjna. Od 1923 r. zaczęto organizować odrębne oddziały żeńskie, których działalnością kierował Samodzielny Referat Pracy Kobiet ZS przekształcony w 1937 r. w Wydział Pracy Kobiet przy Zarządzie Głównym ZS.

W latach dwudziestych stowarzyszenie zrzeszało osoby bez ograniczeń wiekowych, nie młodsze jednak niż 16-letnie. Od 1930 r. nastąpiły pod tym względem pewne zmiany. Organizacja skierowana była przede wszystkim w stronę młodzieży przedpoborowej. Strzelcem mógł zostać ten kto, zgodnie ze statutem z 1932 r., ukończył kurs II stopnia przysposobienia wojskowego oraz był pełnoletni. Osoby mające poniżej 18 lat należały do tzw. „młodzieży strzeleckiej”, dzielonej na trzy grupy wiekowe: suchów (od lat 14), orląt (14-16 lat) i junaków (16-18 lat). Zgodnie ze wspomnianym statutem członkowie dzielili się na czynnych (już wymienionych), współdziałających i zasłużonych. Członkami współdziałającymi, nazywanymi również wspierającymi mogli być dawni strzelcy oraz osoby popierające moralnie i materialnie stowarzyszenie, dbające o rozwój organizacji oraz utożsamiające się z jego ideologią.

Najwyższą władzą ZS był Walny Zjazd Delegatów, a w okresie między zjazdami Zarząd Główny oraz w latach trzydziestych Rada Naczelna. Na czele Zarządu Głównego stał komendant główny, który kierował całokształtem działalności szkoleniowej i wychowawczej ZS. Zarząd Główny zajmował się sprawami związanymi z ogólną działalnością organizacji, zarządzaniem jego funduszami i majątkiem.

Struktura organizacyjna Związku Strzeleckiego pokrywała się częściowo z podziałem administracyjnym kraju. Najmniejszą jednostką organizacyjną był oddział, którego obszar działania ograniczał się do jednej gminy. Należy jednak zaznaczyć, iż istniały również pododdziały, które pracowały w jednej miejscowości. Jednostką większą od oddziału był powiat, a następnie obwód (powiat wieluński, wraz z powiatami sieradzkim i łaskim, wchodził w skład obwodu podległego 31 Pułkowi Strzelców Kaniowskich). Obwody posiadały numery takie same, jak pułki którym były podporządkowane i podlegały okręgom. Obwód 31, czyli wieluńsko-łasko-sieradzki, wraz z pięcioma innymi obwodami o numerach: 10 - Łowicz, 18 - Rawa Mazowiecka i Skierniewice, 27 - Częstochowa, Radomsko, Włoszczowa, 28

- Brzeziny, Łódź miasto, Łódź powiat, 37 - Kutno, Łęczyca, tworzyły Okręg nr IV w Łodzi.

Należy zaznaczyć, iż w pierwszym okresie działalności Związku Strzeleckiego powiat wieluński należał do Okręgu Kieleckiego, a powiaty (w rozumieniu organizacyjnym) określone były w tym czasie mianem obwodów.

„Strzelec” prowadził działalność głównie wśród młodzieży wiejskiej oraz pozaszkolnej w miastach. W latach trzydziestych 70-80% członków ZS zamieszkiwało na wsi, w powiecie wieluńskim odsetek ten był jeszcze większy. Młodzież miejska pochodziła w większości ze środowisk robotniczych i rzemieślniczych. Część młodzieży należącej do tej organizacji była bezrobotna. W tym samym okresie w zarządach „Strzelca” dominowali nauczyciele, urzędnicy gminni, przedstawiciele wolnych zawodów (patrz aneks).

Zarządy poszczególnych szczebli składały się z następujących funkcyjnych: prezesa, wiceprezesa, sekretarza, skarbnika, referenta kulturalno-oświatowego, referenta wychowania obywatelskiego, członków zarządu oraz komendanta. Zadaniem komendantów było prowadzenie szkolenia wojskowo-sportowego oraz dbanie o zabezpieczenie broni i amunicji. Musiały to być osoby posiadające odpowiednie przygotowanie wojskowe, podoficerowie lub oficerowie rezerwy, wśród nich najczęściej nauczyciele. Komendanci powiatowi, odpowiedzialni za przysposobienie wojskowe, ustanawiali komendantów oddziałów i pododdziałów².

Powstanie Związku Strzeleckiego w powiecie wieluńskim i jego rozwój organizacyjny w latach 1921-1939

Bezpośrednio po odzyskaniu niepodległości w 1918 r. powiat wieluński był terenem o niewielkim rozwoju organizacji społecznych, w szczególności młodzieżowych. Jeżeli prześledzimy „Spis związków i stowarzyszeń powiatu wieluńskiego do zalegalizowania”, który sporządzony był przez policję w 1919 r., to okazuje się, iż spośród 35 wymienionych tam organizacji zaledwie dwie dotyczyły młodzieży. Były nimi: Stowarzyszenie Młodzieży Żydowskiej w Wieluniu oraz Związek Młodzieży Żydowskiej w Lututowie. Nie znajdziemy tam natomiast organizacji chrześcijańskiej związanej z ruchem młodzieżowym, chyba że wspomnimy o Towarzystwie Gimnastycznym, które na wspomnianej liście jest wymienione jako „zlikwidowane”. Spośród chrześcijańskich stowarzyszeń najliczniej reprezentowane były

² Informację zawarte we wstępie opracowano na podstawie następujących publikacji: *Co każdy o Związku Strzeleckim wiedzieć powinien*, Warszawa 1931, s. 6-45; T. B o g a l e c k i, *Związek Strzelecki w województwie pomorskim w latach 1926-1939*, „Zapiski Historyczne”, t. XLVII, 1982, s. 51-52; J. G a j, K. H a d z e l e k, *Dzieje kultury fizycznej w Polsce*, Poznań 1997, s. 129-130; L. S z y m a Ń s k i, *Kultura fizyczna i przysposobienie wojskowe w Częstochowie i w powiecie częstochowskim w latach 1918-1939*, Częstochowa 1996, s. 119-125; J. O d z i e m k o w s k i, *Armia i społeczeństwo II Rzeczypospolitej*, Warszawa 1996, s. 101-111.

straże ogniowe i stowarzyszenia rzemieślnicze, a także Towarzystwo Muzyczne „Lutnia” w Wieluniu (110 członków) oraz Zrzeszenie Nauczycielstwa Polskich Szkół Początkowych (134 członków)³.

Należy dodać, iż młodzież polska od 1916 r. na terenie Wielunia, Wieruszowa i nieco później Praszki skupiała się w drużynach harcerskich (skautingowych), nie ujętych w przedstawionym wykazie.

Starania o powołanie Związku Strzeleckiego czyniono w Wieluniu już zapewne w 1920 r., bowiem zebranie organizacyjne odbyło się w pierwszą niedzielę stycznia roku następnego. Do Związku zapisało się wówczas dość liczne grono młodzieży⁴. Zainteresowanie Związkiem Strzeleckim społeczeństwa Wielunia było jednak niewielkie, a stosunek wobec niego czasami wręcz nieprzychylny, o czym świadczy tekst zamieszczony w lokalnej prasie. Jego autor poddaje w wątpliwość potrzebę tworzenia tej organizacji pisząc, iż „[...] zdaje mi się, że w odrodzonej Polsce inne daleko pilniejsze są potrzeby nad propagowanie kultu karabinu i szabli”. Ta sama osoba uważa za celowe poparcie już istniejących organizacji, tj. „Sokoła” i harcerstwa, uważając Związek Strzelecki za niedobłą konkurencję⁵.

Dopiero podczas jednego z kolejnych zebrań, które odbyło się 10 IV 1921 r. dokonano wyboru pierwszego zarządu wieluńskiego oddziału ZS. Na przewodniczącego Zarządu powołano Kazimierza Wojciechowskiego nauczyciela wieluńskiego gimnazjum, a na wiceprzewodniczącego Jana Sutarzewicza. Funkcję sekretarza powierzono Władysławowi Kowalewskiemu, skarbnika Władysławowi Żonickiemu, a kierownika oświatowego Marii Kohenównie⁶.

Pierwsza połowa 1921 r. jest okresem intensywnego rozwoju organizacji strzeleckich na terenie powiatu wieluńskiego. W lutym i marcu wspomnianego roku zawiązały się oddziały w Żytniowie, Rudnikach, Jaworznie⁷, Strojcu⁸, Woli Rudlickiej⁹ oraz w Tyblach¹⁰. W dniu 26 IV 1921 r. Zarząd Główny Związku Strzeleckiego zatwierdził oddziały w Działoszynie, Wierzchlesie, Mierzycach, Rudzie, Szczytach i Trębaczewie¹¹. W maju zawiązały się oddziały w Naramicach¹² i w Szyknielowie¹³. Natomiast 8 VI 1921 r. Zarząd Główny ZS zarejestro-

³ Archiwum Państwowe w Łodzi Oddział w Sieradzu (dalej: APLOS), Powiatowa Komenda Policji Państwowej (dalej: PKPP), sygn. 142, k. 94.

⁴ „Tygodnik Wieluński” nr 2 z 9 I 1921, s. 4.

⁵ Tamże, nr 9 z 27 II 1921, s. 2. Pierwsze gniazdo Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” powstało w Wieluniu dopiero w 1922 r. Brak „Sokoła” na terenie powiatu był podkreślony w uwagach zamieszczonych w tym samym numerze gazety, przez redaktora A. Warszawskiego (tamże).

⁶ Tamże, nr 16 z 17 IV 1921, s. 6.

⁷ Tamże, nr 9 z 27 II 1921, s. 6.

⁸ Tamże, nr 10 z 6 III 1921, s. 6.

⁹ Tamże, nr 11 z 13 III 1921, s. 6.

¹⁰ Tamże, nr 12 z 19 III 1921, s. 6.

¹¹ „Strzelec” nr 5 z 5 V 1921, s. 19.

¹² „Tygodnik Wieluński” nr 18 z 1 V 1921, s. 7.

¹³ Tamże, nr 20 z 15 V 1921, s. 7.

wał kolejne oddziały z powiatu wieluńskiego, tym razem w Sokolnikach, Skomlinie i Węglewicach¹⁴, a nieco później w Ciecuiowie¹⁵.

Tak szybkie powstawanie oddziałów z pewnością należy również wiązać z zakończeniem wojny polsko-bolszewickiej, w wyniku której patriotyczne nastroje młodzieży męskiej wyrażały się szczególnym zainteresowaniem organizacjami paramilitarnymi. Na rozwój „Strzelca” wpłynęła także skomplikowana sytuacja na Górnym Śląsku. Tam bowiem, po niekorzystnym dla Polaków plebiscycie, dojrzewała kolejna konfrontacja. W organie prasowym Związku Strzeleckiego, tygodniku „Strzelec” z 5 III 1921 r. napisano: „Komenda Główna Związku Strzeleckiego poleca uświadomić wszystkich członków Z.S. o walce naszej o Górny Śląsk i obowiązki naszych. W tym celu w miesiącu lutym urzędzą Zarządy i Komendy Okręgowe, Obwody i Oddziały Związku Strzeleckiego odczyty, pogadanki, możliwie popularne i dostępne dla szerszych mas obywateli. Na zapotrzebowanie wysyłać będzie [...] odpowiednich prelegentów i potrzebną literaturę. We wszystkich akcjach społeczeństwa mających na celu przyjsie z pomocą Górnemu Śląskowi, obowiązane są Zarząd i Komendy Z.S. brać czynny udział i dawać inicjatywę”¹⁶.

Tworzeniem i szkoleniem oddziałów na terenie powiatu wieluńskiego zajmował się m.in. były legionista Eugeniusz Gałka, wojskowy instruktor ZS¹⁷. Był on również organizatorem akcji mających na celu zbieranie środków pieniężnych na rzecz Związku Strzeleckiego i plebiscytu górnośląskiego. Z tego też powodu 19 III 1921 r. wystawiono w Wieluniu dwa przedstawienia amatorskie o treści patriotycznej *Skazaniec* i *Majster Kiliński*¹⁸. Sztuki te wystawiono 3 kwietnia w Wygiældowie oraz w dniu następnym w Czarnożyłach. Uzyskany dochód przeznaczono dla oddziałów „Strzelca” w Wieluniu i Wygiældowie¹⁹.

Na wieść o wybuchu III powstania śląskiego mieszkańcy ziemi wieluńskiej już 2 maja pośpieszyli na pomoc walczącym, wśród nich byli członkowie Związku Strzeleckiego²⁰.

W początkowym okresie istnienia Związku Strzeleckiego, na terenie całego kraju borykał się on z ogromnymi kłopotami finansowymi. W tygodniku „Strzelec”

¹⁴ „Strzelec” nr 8 z 12 VII 1921, s. 12.

¹⁵ Tamże, nr 9 z 4 VIII 1921, s. 11.

¹⁶ Tamże, nr 1 z 5 III 1921, s. 2.

¹⁷ Eugeniusz Gałka ur. 1897 r., uczeń wieluńskiego gimnazjum, żołnierz I Brygady Legionów Polskich. Od 17 IV do 11 XI 1918 r. „komendant bojówki” POW w Wieluniu, a następnie żołnierz 27 pp. Od 7 X 1920 r. oficer instrukcyjny przysposobienia wojskowego Wieluniu. W styczniu 1921 r. na własną prośbę przeniesiony do rezerwy (Centralne Archiwum Wojskowe w Rembertowie, Przebieg Służby Wojskowej, sygn. op. 4857, bp); patrz także T. O l e j n i k, *Leksykon miasta Wielunia*, Wieluń 1998, s. 51.

¹⁸ APŁOS, PKPP, sygn. 142, k. 47.

¹⁹ Tamże, sygn. 142, k. 69; T. O l e j n i k, *Udział ziemi wieluńskiej w walkach o zjednoczenie Śląska z Macierzą (1919-1921)* [w:] *Udział ziem dorzecza górnej Prosnicy w plebiscycie i powstaniach śląskich*, Opole-Wieluń 1971, s. 87.

²⁰ E. S o b c z a k, J. B a r t o d z i e j s k i, *Wieluniacy w powstaniach śląskich*, „Słowo Powszechne”, nr 112 z 11-12 V 1957, wyd. K., s. 6.

zaapelowano do swoich członków o składanie jednorazowej „daniny” w wysokości 100 marek oraz poinformowano o podwyższeniu wpisowego do 100 marek i składki miesięcznej do 20 marek²¹. Trudna sytuacja ekonomiczna nie ominęła również wieluńskich oddziałów.

Zaangażowanie mieszkańców południowo-zachodnich terenów powiatu wieluńskiego w sprawę Górnego Śląska było znaczne. W Rudnikach odbył się 29 III 1921 uroczysty pochód w celu podkreślenia, jak niestety przed ogłoszeniem wyników błędnie sądzono, korzystnego dla Polski wyniku plebiscytu. W pochodzie wzięły udział strażnicy ognioi oraz oddziały ZS z Rudnik i Żytłniowa²².

W pierwszych latach tworzenia się Związku Strzeleckiego na terenie powiatu wieluńskiego duże znaczenie odgrywało Polskie Stronictwo Ludowe „Wyzwolenie” z jego czołowym działaczem Wincentym Baranowskim z Wydrzyna oraz bliżej nieznanym Kawalcem, którzy podczas spotkań i wieców poświęconych sprawie Górnego Śląska zachęcali również do organizowania „Strzelca”. Spotkania organizowano w wielu miejscowościach powiatu, m.in. w lutym 1921 r. we Wydrzynie²³, w kwietniu w Wieruszowie²⁴ i Galewiczach²⁵, w maju w Szyszkwie²⁶ i Ostrówku, gmina Skrzywno²⁷, a w styczniu 1925 r. w Czastarach²⁸.

Kolejne oddziały organizowano już po przewrocie majowym. W lipcu 1927 r. zawiązał się oddział w Osjakowie²⁹. Zarząd Główny zarejestrował 24 VII 1927 r. oddział w Dietrzkowicach, 25 VII 1927 r. w Wójcinie³⁰, 17 IV 1928 r. w Dąbrowie i w Białej, a 27 VII 1928 w Krzyworzece³¹.

Ze sporządzonego przez policję wykazu organizacji dowiadujemy się, iż w dniu 17 VIII 1927 r. na terenie powiatu działało 20 oddziałów Związku Strzeleckiego (nie uwzględniono w nim oddziału wieluńskiego). Według policyjnej informacji funkcjonowały one w następujących miejscowościach: Biała, Chobanin, Czastary, Działoszyn, Dietrzkowice, Krzyworzeka, Mokrsko, Naramice, Osjaków, Piaski Lututowskie, Przywory, Ruda, Skomlin, Sokolniki, Strojec, Trębaczków, Walichnowy, Wieruszów, Wójcin, Żytłniów. Oddziały te posiadały łącznie 753 członków, deklarujących ideowe związki z partiami politycznymi. Na podstawie raportów policji z poszczególnych posterunków z terenu powiatu, szacowano, iż poparcie dla PSL „Wyzwolenia” wyrażało 63%, PPS 14%, PSL „Piast” 11%, Partii Pracy 5%, Stronictwa Chrześcijańsko-Narodowego 3,5% i Związku Ludo-

²¹ „Strzelec” nr 12, z 1 XI 1921, s. 13.

²² „Tygodnik Wieluński” nr 15 z 10 IV 1921, s. 6.

²³ Tamże, nr 10 z 6 III 1921, s. 5.

²⁴ Tamże, nr 18 z 1 V 1921, s. 7.

²⁵ APŁOS, PKPP, sygn. 142, k. 99.

²⁶ Tamże, nr 20 z 15 V 1921, s. 7.

²⁷ APŁOS, PKPP, sygn. 142, k. 115.

²⁸ Tamże, sygn. 246, k. 78.

²⁹ APŁOS, Starostwo Powiatowe Wieluńskie (dalej: SPW), sygn. 228, k. 52.

³⁰ Tamże, sygn. 436, bp.

³¹ Tamże, sygn. 278, k. 268-274.

wo-Narodowego 2%. Pomimo zdecydowanego poparcia w tym okresie dla partii chłopskich, w szczególności PSL „Wyzwolenia”, pewne wpływy na młodzież strzelecką miała, stosunkowo słaba na terenie powiatu wieluńskiego, Polska Partia Socjalistyczna. Największym poparciem, bo aż 100%, partia ta cieszyła się w Działoszynie i Strojcu, skromniejszym 20-30% w Osjakowie i Rudzie³². Również w Wieluniu pełnym poparciem ze strony 67 strzelców, obdarzona była PPS³³. W 1928 r., po utworzeniu Bezpartyjnego Bloku Współpracy z Rządem, znaczna część działaczy ZS znalazła się w szeregach tego prosanacyjnego ugrupowania politycznego.

Oddziały, które nie przejawiały żadnej działalności, były przez Zarząd Obwodowy rozwiązywane. Wiemy, iż we wrześniu 1927 r. zlikwidowano oddziały w Żytniowie i Parcicach³⁴. Również w innych miejscowościach, m.in. w Mokrsku, Dzierzkowicach oddziały uległy rozwiązaniu, bądź z powodu braku zainteresowania zaprzestały działania (zawieszane były ponownie w latach 1932-1934). Przyczyna takiego stanu rzeczy nie tkwiła wyłącznie w braku zainteresowania ze strony młodzieży.

W pierwszym okresie po przejściu władzy przez rząd sanacyjny, lokalne władze administracyjne w dalszym ciągu sprzyjały endecji i zaledwie w nieznacznym stopniu interesowały się działalnością stowarzyszenia. Związek Strzelecki starał się w różny sposób przypominać o swoim istnieniu i z tego powodu angażował się w różnorodne akcje. Na przykład w 1928 r. podczas wyścigu kolarskiego „Dookoła Polski”, którego 5 etap prowadził z Krakowa do Wielunia, ZS był fundatorem nagrody dla zwycięzców (oprócz Wydziału Powiatowego i Magistratu). Nagrodą był rewolwer systemu browning³⁵.

Dopiero w końcu 1928 r., już po wyborach i przejściu władzy przez sanację, również na niższych szczeblach administracji państwowej zmienił się stosunek wobec tej organizacji. W związku z zarządzeniem Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, nakazującym tymże władzom otoczenie „Strzelca” specjalną opieką, Wydział Bezpieczeństwa Publicznego Urzędu Wojewódzkiego zwrócił się z prośbą do starosty wieluńskiego o dokładne informacje w sprawie dotacji dla ZS, gdyż jak napisano: „Jak wynika z przesłanego pisma z dnia 17. 01. 1929 r. Związek Strzelecki na terenie powiatu pracuje wprost w opłakanych warunkach materialnych”. Starosta wieluński Bogdan Kaczorowski, odpisał w następujący sposób: „Donoszę, że ZS w ubiegłym roku budżetowym otrzymał subsydium z Sejmiku Wieluńskiego w sumie 600 zł oraz z Magistratu m. Wielunia – miejski oddział Strzelca 300 zł. Inne gminy w ubiegłym roku budżetowym materialnej pomocy oddziałom Strzelca nie dawały. Wszystkie zarządy gmin w powiecie otrzymały polecenie, aby pomogły miejscowym oddziałom Strzelca jako organizacjom należącym do Przysposobienia Wojskowego w wybudowaniu boisk i strzelnic ćwiczebnych przydzielając

³² Tamże, sygn. 224, bp.

³³ APŁOS, PKPP, sygn. 314, k. 6. Sprawozdanie policji z 5 VIII 1927 r.

³⁴ APŁOS, SPW, sygn. 228, k. 62.

³⁵ „Goniec Wieluński” nr 214 z 17 IX 1928, s. 3.

na ten cel odpowiednie place i wyznaczając subsydia pieniężne. Niezależnie od tego Powiatowy Komitet Wychowania Fizycznego i Przynależenia Wojskowego finansuje wszelkie zjazdy drużyn Strzelca i innych organizacji oraz wybudował w Wieluniu strzelnicę, jak również zaprojektował i przystąpił do budowy stadionu, na budowę którego wydał dotychczas 20 000 zł³⁶. Za cały 1929 r. subsydia dla „Strzelca” wyniosło 1050 zł, a dla TG „Sokół” 1500 zł³⁷.

Niestety w wielu oddziałach panowała stagnacja. Świadczą o tym dwa przykładowe raporty policji z posterunków w Lututowie i Sokolnikach, sporządzone w grudniu 1929 r. Podano w nich, iż oddziały strzeleckie w Czastarach, Sokolnikach, Walichnowach, Naramicach i Piaskach Lututowskich, chociaż posiadały odpowiednio liczne grono młodzieży, to od 1928 r. były nieczynne. Jedynie oddział w Białej pracował aktywnie. Raz w tygodniu urządzano tam ćwiczenia, a dochód (rocznie około 80 zł) uzyskiwany był z przedstawień i zabaw³⁸.

Oslabienie działalności Związku Strzeleckiego w tym okresie spowodowane było napięciami pomiędzy sanacją, a PSL „Wyzwolenie”, które zawiedzione polityką rządu po przewrocie majowym, rozpoczęło ostrą krytykę pilsudczyków. Wielu działaczy i sympatyków „Wyzwolenia” wycofało się z tego powodu z prac w Związku Strzeleckim.

W celu uaktywnienia ruchu strzeleckiego na terenie powiatu, do Wielunia przyjechał przedstawiciel Zarządu Okręgu IV z Łodzi. Na spotkanie, które zorganizowano 25 I 1931 r., przybyło z terenu powiatu zaledwie 15 komendantów. Jak podkreślono w lokalnej gazecie „Odprawa odbyła się celem pobudzenia przez komendantów do życia społecznego i fizycznego młodzieży wiejskiej i miejskiej”³⁹.

Aby ożywić działalność Związku Strzeleckiego w powiecie, organizowano inspekcje oddziałów. Jedną z nich miała miejsce wiosną 1931 r., a dokonana była przez gości z Łodzi: inspektora Okręgu IV mjr. Nawrockiego, komendanta ZS w tymże Okręgu kpt. Plutę-Czachowskiego, komendanta obwodu Przynależenia Wojskowego kpt. Stefana Faczyńskiego oraz działaczy wieluńskich: powiatowego komendanta ZS por. rez. Antoniego Kalinowskiego, instruktora WF i PW por. Aleksandra Ogrodnika, referenta wychowania fizycznego (nauczyciela gimnazjum) Henryka Garbackiego i burmistrza Wielunia Stefana Groblewskiego. Inspekcję przeprowadzono w oddziałach w Praszce, Dzierżkowicach, Naramicach-Białej, Skomlinie-Toplinie, a wynik jej był zadowalający⁴⁰.

Ważnym elementem oddziaływania organizacji prorządowych na społeczeństwo było urządzenie spektakularnych uroczystości, na które ściągaly z reguły rzesze obserwatorów. I tak na przykład z inicjatywy Zarządu Powiatowego Związku Strzeleckiego, a przy pomocy mieszkańców Wieruszowa w dniu 17 IX 1933 r.

³⁶ APŁOS, SPW, sygn. 426, k. 1 i 2.

³⁷ APŁOS, Przynależenie Wojskowe i Wychowanie Fizyczne (dalej: PW i WF), sygn. 1, bp.

³⁸ APŁOS, SPW, sygn. 426, k. 106 i 113.

³⁹ „Echo Sieradzkie” z 30 I 1931, s. 2.

⁴⁰ Tamże, z 12 III 1931, s. 2.

urządzono w tym mieście powiatowe święto związane z następującymi wydarzeniami: 250-leciem Odsieczy Wiedeńskiej, rocznicą wymarszu I Kompanii Kadrowej, rocznicą Bitwy Warszawskiej oraz 25-leciem Związku Strzeleckiego. Przy tej okazji poświęcono nowo wybudowaną strzelnicę, a defiladzie oddziałów Związku Strzeleckiego, Związku Rezerwistów, Peowiaków, Katolickiego Stowarzyszenia Młodzieży oraz Straży Pożarnych przyglądało się około 4000 ludzi⁴¹.

Efekty, umiejętnego organizowania ruchu strzeleckiego, z czasem zaowocowały. W dniu 8 III 1934 r. w sali kina „Goplana” w Wieluniu, odbył się zjazd powiatowy Związku Strzeleckiego, na który przybyło 116 delegatów reprezentujących 80 oddziałów i pododdziałów. W zjeździe uczestniczył również delegat Okręgu prof. A. Kappes z Łodzi, który podkreślił, że „Strzelec” powiatu wieluńskiego pod względem organizacji i wyposażenia należy do najlepszych na terenie województwa⁴². Ta opinia nie była bezpodstawna. W ciągu trzech kolejnych lat w czasie zjazdów w Spale, ZS powiatu wieluńskiego był wyróżniany. W 1932 r. w czasie święta Wychowania Fizycznego i Przystosowania Wojskowego strzelcy z Wieluńskiego otrzymali podziękowanie od prezydenta RP Ignacego Mościckiego za wysoki poziom wyszkolenia. Rok później, w czasie Święta ZS Okręgu nr IV, powiat wieluński zdobył stałą nagrodę im. dra Helczyńskiego za pierwsze miejsce w pracy wychowawczej w oddziałach męskich⁴³. Pierwszą nagrodę ZS powiatu wieluńskiego otrzymał także w czasie Święta WF i PW w dniu 24 VI 1934 r. za „najlepsze wyniki pracy obywatelsko-państwowej”; wieluńskim strzelcom nagrodę wręczył prezydent RP⁴⁴.

Na miarę swoich możliwości organizacja wspomagała finansowo przedsięwzięcia społeczne, np. gromadząc w 1934 r. pieniądze na budowę pomnika w Wieluniu, poświęconego straconym powstańcom styczniowym. Komenda Powiatowa ZS przekazała wówczas 25 zł, a oddziały: Wieruszów, Skomlin i Bolesławiec (żeński) po 5 zł⁴⁵. W następnych tygodniach pieniądze napływały z kolejnych oddziałów: Czarnożyły, Działoszyn, Lututów, Mokrsko i Praszka⁴⁶.

„Popularność jego [tj. ZS – przyp. J.K.] zyskuje coraz więcej zwolenników, co przejawia się we wzroście członków występujących nieraz z innych organizacji i przystępujących do ZS” zapisano w sprawozdaniu przedstawionym przez starostwo za marzec 1934 r. Związek Strzelecki imponował młodzieży różnorodnością form działania. Oferował dobrze wyposażone świetlice, zbiory biblioteczne, możliwość dokształcania się. Dużą atrakcją dla młodzieży męskiej stanowiła nauka strzelania. Głównie z tych powodów do „Strzelca” wstępowali również członkowie Katolic-

⁴¹ APŁOS, SPW, sygn. 741a, k. 64.

⁴² APŁOS, SPW, sygn. 752, k. 62 i 71, Sprawozdanie starosty za I kwartał 1934 r.; „Echo Sieradzkie” z 16 IV 1934, s. 5.

⁴³ „Strzelec” nr 28 z 9 VII 1933, s. 4.

⁴⁴ APŁOS, SPW, sygn. 752, k. 148; Archiwum Państwowe w Łodzi (dalej: APŁ), Urząd Wojewódzki Łódzki (dalej: UWŁ), sygn. 2401b, k. 31.

⁴⁵ „Echo Sieradzkie” z 12 IX 1934, s. 7.

⁴⁶ Tamże, z 11 X 1934, s. 5.

kiego Stowarzyszenia Młodzieży Męskiej, czasami Związku Młodzieży Wiejskiej RP „Wici”⁴⁷, a także mniejszych organizacji, jak np. w 1935 r. połowa członków Towarzystwa Sportowego „Bolesławianka” w Bolesławcu⁴⁸. Należy dodać, iż w latach wcześniejszych zdarzały się przypadki wstępowania do ZS działaczy „Sokoła”. Tak było np. z prezesem gniazda TG „Sokół” w Praszce, lekarzem medycyny Władysławem Szczepańskim. Dr Szczepański objął funkcję prezesa także w Związku Strzeleckim. Praca zarządu praszckiego „Strzelca” musiała być bardzo owocna, skoro prezes Władysław Szczepański oraz wiceprezes Stanisław Krzemiński, otrzymali za pracę w Związku Strzeleckim, Srebrne Krzyże Zasługi⁴⁹.

⁴⁷ APŁOS, SPW, sygn. 752, k. 18. Sprawozdanie starostwa z życia politycznego – 1934 r.

⁴⁸ APŁOS, PKPP, sygn. 690, bp.

⁴⁹ „Echo Sieradzkie” z 6 IV 1934, s. 5.

Tabela 1

Stan oddziałów i pododdziałów Związku Strzeleckiego na terenie powiatu wieluńskiego w latach 1927-1939

Data	Liczba oddziałów i pododdziałów ZS		Liczba członków ZS	
	ogółem	w tym żeńskich	Ogółem	w tym strzelczyń
17 VIII 1927	20	.	753	.
1936	.	.	1500	150
1 XII 1936	53	.	1590	.
1 III 1937	48	.	1340-1640	.
30 IV 1938	47	.	1184	.
30 IX 1938	52	.	1488	.
1 III 1939	42	4	1184	115

Źródło: APŁOS, SPW, sygn. 823, k. 60; sygn. 845, k. 156; sygn. 859, k. 22; sygn. 859a, k. 59; APŁOS, PKPP, sygn. 1950.

Znaczny rozwój „Strzelca” w latach trzydziestych wynikał z umocnienia rządów sanacji w kraju oraz z przywilejów dla jego członków. Były one następujące: zdobycie określonych stopni w organizacji premiowano zwolnieniem od części obowiązkowej służby wojskowej, bezrobotnym ułatwiano uzyskanie pracy, a czasami nawet umożliwiano nabycie ziemi w pierwszej kolejności w przypadku parcelacji majątków ziemskich.

Nie we wszystkich miejscowościach powiatu Związek Strzelecki był dobrze postrzegany. W Bolesławcu, jak donosiła w 1934 r. prasa „[...] większa część społeczeństwa odnosi się biernie do związku, a jednostki nawet agresywnie”⁵⁰. Takie zachowania były szczególnie zauważalne w miejscowościach o silnych wpływach Stronnictwa Narodowego. Zdarzały się również incydenty bardziej spektakularne, np. pobicie w 1935 r. strzelców w Strojcu przez 6 członków SN⁵¹ lub kradzież i zniszczenie radioodbiornika w 1938 r. ze świetlicy „Strzelca” w Osjakowie⁵².

Zachowanie strzelców czasami także pozostawiało wiele do życzenia. W lokalnej prasie opisano incydenty z czerwca 1927 r., kiedy to podczas zabawy zorganizowanej przez Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół” w Dietrzkowicach przybyłych na nią sokolów z Wielunia powitano wyzwiskami. W drodze powrotnej ci

⁵⁰ Tamże, z 17 II 1934, s. 5.

⁵¹ APŁOS, SPW, sygn. 741a, k. 77. Sprawozdanie starosty wieluńskiego za IV kwartał 1935 r.

⁵² APŁOS, UWŁ, sygn. 2522k, k. 5. Sprawozdanie wojewody łódzkiego za styczeń 1938 r.

sami sokoli ucierpieli w Skomlinie w skutek obrzucania ich kamieniami przez tamtejszych strzelców⁵³.

Dość trudno doszukać się przykładów współpracy pomiędzy Związkiem Strzeleckim i Towarzystwem Gimnastycznym „Sokół” (organizacją będącą pod wpływami SN). Podczas meczu pomiędzy „Sokołem” Wieluń. a „Strzelcem” Praszka, w tej ostatniej drużynie grali członkowie „Sokoła” „[...] co tem samym daje dowód, że nie wszędzie Sokół ze Strzelcem drą z sobą koty – jak niestety jest u nas w Wieluniu” informowała w nieco zabawny sposób, lokalna prasa⁵⁴.

Związek Strzelecki interesował się pracą i działaniami Stronnictwa Narodowego. W czasie odprawy komendantów i prezesów „Strzelca”, które odbyło się 17 VI 1934 r., omówiono m.in. kwestię ustosunkowania się do akcji antyżydowskiej prowadzonej przez narodowców⁵⁵.

Na poziomie oddziałów Związek Strzelecki podejmował czasami współpracę z innymi młodzieżowymi organizacjami. Na przykład 9 IX 1934 r. wspólnie ze Związkiem Młodzieży Ludowej, Stowarzyszeniem Młodzieży Katolickiej oraz Związkiem Młodzieży Wiejskiej „Wici” urządził w Skomlinie dożynki⁵⁶. Należy jednak zaznaczyć, iż stosunki pomiędzy „Strzelcem” a „Wici” były również nie-najlepsze. Obydwie organizacje aktywnie oddziaływały na młodzież wiejską, starając się przyciągnąć ją w swoje szeregi.

Tabela 2

Zarządy powiatowe Związku Strzeleckiego w latach 1932-1939

Data	Członkowie zarządu powiatowego - prezes (skrót: prez.), wiceprezes (wprez.), sekretarz (sekr.), skarbnik (skarb.), komendant (kom.)
IV 1932	Prez. Kaczorowski Bogdan starosta, sekr. Wiśniewski Franciszek urzędnik, skarb. Matej Jan dyrektor Komunalnej Kasy Oszczędności, kom. por. Ogrodnik Aleksander, zastępca kom. por. Kalinowski Antoni
2 IV 1933	Prez. Niżankowski Tadeusz starosta, wprez. Nieć Ludwik lekarz, sekr. Maron Rafał nauczyciel, skarb. Matej Jan, członkowie zarządu: ks. dr Ufniański Stefan dyrektor gimnazjum, Weyersowa Jadwiga, Lubiński Adam inspektor Straży Granicznej, Paszkowski Mieczysław komornik, Waszczyński Stanisław nauczyciel, kom. por. Ogrodnik Aleksander
8 IV 1934	Prez. Niżankowski Tadeusz starosta, członkowie zarządu: Skupiński Zenon inspektor szkolny, Bartos Władysław zastępca inspektora szkolnego, Lubiński Adam, Nieć Ludwik, Nowak Józef nauczyciel, Paszkowski Mieczysław, Wawrzyński Aleksander urzędnik Wydziału Powiatowego i Weyersowa Jadwiga, kom. kpt. Ogrodnik Aleksander
7 IV 1935	Prez. Niżankowski Tadeusz starosta, członkowie zarządu: dr Bialecki Adam zastępca inspektora szkolnego, Bleszyński Jerzy aptekarz, Borucki Jerzy inżynier-

⁵³ „Głos Ziemi Wieluńskiej” nr 23 z 5 VI 1927, s. 9.

⁵⁴ „Echo Sieradzkie” z 25 IX 1932, k. 5.

⁵⁵ APŁOS, SPW, sygn. 752, k. 148.

⁵⁶ Tamże, sygn. 752, k. 188.

	architekt, Czajkowska, Gizińska Zofia nauczycielka, Sękowski Wacław, Nowak Józef i Wawrzyński Aleksander, kom. kpt. Ogrodnik Aleksander
1 XII 1936	Prez. Krzyżanowski Władysław wicestarosta, wprez. Borucki Jerzy oraz Koniuszewski Kazimierz, skarb. Sodomski Roman kasjer w Wydziale Powiatowym, sekr. Dobrucki Stanisław, kom. kpt. Rajpold Edward
1 III 1939	Prez. Krzyżanowski Władysław wicestarosta, wprez. Danecki Bolesław urzędnik w starostwie oraz Koniuszewski Kazimierz, skarb. Sodomski Roman, sekr. Jangas Stanisław urzędnik w starostwie, członkowie zarządu: Wolański Romuald, Trubecki Jan instruktor rolnictwa, Łodzia-Szołdrska Maria właścicielka ziemiska, Krzyżanowska Maria przewodnicząca Związku Pracy Obywatelskiej Kobiet, Brzezińska Stefania powiatowa komendantka ZS, kom. por. Pigulowski Kazimierz

Źródło: „Echo Sieradzkie” z 17 IV 1932, s. 5; z 7 IV 1933, s. 5; z 16 IV 1934, s. 5; APŁOS, SPW, sygn. 823, k. 11; tamże, sygn. 859a, k. 58; APL, UWL, sygn. 2401c, k. 41.

Działania „Strzelca” były wspierane przez wszystkie prosanacyjne ugrupowania polityczne i społeczne, a tym samym przez wpływowo osobistości tamtych lat, sprawujące ważne funkcje państwowe i samorządowe. W nich bowiem działali członkowie Zarządu Powiatowego ZS, członkowie zarządów gminnych i osoby udzielające się w Towarzystwie Przyjaciół ZS. I tak na przykład Federacja Polskich Związków Obrońców Ojczyzny, skupiająca kombatanckie stowarzyszenia, m.in. Związek Legionistów Polskich, Związek Inwalidów Wojennych RP, Związek Oficerów Rezerwy RP, Związek Rezerwistów, Związek Obrońców Kresów Wschodnich, Związek Powstańców Śląskich, Związek Peowiaków, w kwietniu i maju 1937 r. przeprowadziła na terenie powiatu akcję propagandową, mającą na celu powiększenie liczby członków ZS⁵⁷. Z kolei Związek Peowiaków w Wieruszowie 15 VIII 1937 r. urządził kwestę, z której dochód przeznaczono na budowę domu „Strzelca”⁵⁸.

Po utworzeniu w lutym 1937 r. Obozu Zjednoczenia Narodowego, wstępowały do niego prorządowe stowarzyszenia i organizacje, również oddziały Związku Strzeleckiego, np. już 27 lutego Czarnożyły i Osjaków, 18 marca Wieruszów, Ostrówek, Kraszewice⁵⁹, 2 marca Sokolniki, 7 marca Czastary, Bolesławiec i Chotyń⁶⁰. Łącznie w marcu tego roku akces do OZN zgłosiło 12 oddziałów⁶¹. Wydaje się jednak, iż podobnie jak w całym kraju, również w powiecie wieluńskim Obóz Zjednoczenia Narodowego nie uzyskał stuprocentowego poparcia ze strony „Strzelca”.

Wpływy poszczególnych ugrupowań politycznych na członków Związku Strzeleckiego według raportów policji na dzień 1 III 1939 r. wyglądały następująco: 73% strzelców popierało ugrupowania prorządowe, 10% SN, 8% SL, 2,5%

⁵⁷ APŁOS, SPW, sygn. 811, k. 81.

⁵⁸ Tamże, sygn. 817, k. 293.

⁵⁹ Tamże, sygn. 811, k. 43 i 63.

⁶⁰ Tamże, sygn. 811, k. 55 i 56.

⁶¹ Tamże, sygn. 817, k. 64.

PPS, a 6,5% inne. Porównując te dane z wcześniej przedstawionymi obliczeniami z 1927 r. nie trudno zauważyć, iż Stronnictwo Ludowe i Polska Partia Socjalistyczna w znacznym stopniu utraciły zwolenników wśród członków „Strzelca”. Przypomnijmy, iż w sierpniu 1927 r. partie chłopskie - PSL „Wyzwolenie” i PSL „Piast” posiadały łącznie 74%, a PPS 14% poparcia wśród strzelców.

W latach trzydziestych Związek Strzelecki w powiecie wieluńskim miał przyznaną koncesję na działalność gospodarczą. Zarządzał Powiatowym Składem Soli i czerpał dochody z handlu solą, które przeznaczal na cele organizacji. Dla przykładu budżet na 1936 r. pozyskany z dochodów z koncesji solnej, ze składek, subsydiów i imprez dochodowych, wynosił łącznie 6635 zł, w tym około 700 zł ze składek członków Towarzystwa Przyjaciół Związku Strzeleckiego⁶². Natomiast w 1938 r. koncesja solna przyniosła 3000 zł dochodu, z imprez uzyskano 400 zł, a ze składek od 50 gr. do 1 zł od członka⁶³.

W wyniku zaostrzającej się sytuacji politycznej w Europie, Minister Spraw Wojskowych zarządził w 1936 r. zaciąg bezrobotnych do służby wojskowej w oddziałach Obrony Narodowej. Zaciąg obejmował członków organizacji przysposobienia wojskowego, przedpoborowych oraz rezerwistów. Minister wystosował również apel do komendantów ZS, w którym podkreślił możliwość zdobycia przez strzelców cennego dla pracy w organizacji wyszkolenia⁶⁴. Udział strzelców z Wieluńskiego w tej formacji wojskowej, był widoczny. Wielu z nich powierzono ważne funkcje w utworzonych w połowie 1939 r. batalionach Obrony Narodowej „Wieluń I” i „Wieluń II”⁶⁵. Związek Strzelecki bardzo często podkreślał gotowość obrony granic ojczyzny, np. w 1933 r., w okresie pogorszenia się stosunków z państwem niemieckim, Powiatowy Zjazd Delegatów Związku Strzeleckiego w Wieluniu powziął odpowiednią rezolucję⁶⁶. Z kolei we wrześniu 1938 r. wieluńscy strzelcy zadeklarowali zorganizowanie batalionu ochotników do walki z Czechami o zwrot Śląska Cieszyńskiego⁶⁷.

Przysposobienie wojskowe i wychowanie fizyczne głównymi kierunkami działania Związku Strzeleckiego

Ważnym wydarzeniem w rozwoju organizacji paramilitarnych na terenie powiatu wieluńskiego, w tym Związku Strzeleckiego, było zawiązanie się w październiku 1924 r. Rady Powiatowej Wychowania Fizycznego i Przysposobienia Wojskowego do Obrony Rzeczypospolitej. Głównym celem Rady, zgodnie ze statutem zatwierdzonym 7 I 1925 r., było udzielanie moralnego poparcia i otaczanie

⁶² Tamże, sygn. 823, k. 11 i 51.

⁶³ Tamże, sygn. 859a, k. 58.

⁶⁴ „Strzelec” nr 48/49 z 13 XII 1936, s. 7.

⁶⁵ S. K r a n c, *Wieluńskie bataliony Obrony Narodowej w wojnie obronnej Polski 1939 r.* [w:] *Siedem wieków Wielunia*, Warszawa-Lódź 1987, s. 114-115.

⁶⁶ „Echo Sieradzkie” z 7 IV 1933, s. 5.

⁶⁷ T. O l e j n i k, *Leksykon...*, s. 246.

opieką stowarzyszeń wojskowo-sportowych, a także budowanie boisk i strzelnic oraz urządzenie zawodów wojskowych i sportowych⁶⁸.

Po przewrocie majowym rady powiatowe zastąpiono powiatowymi komitetami wychowania fizycznego i przysposobienia wojskowego, a poszczególne powiaty przydzielono pod opiekę jednostkom wojskowym (pulkom). Miejsce oficerów instrukcyjnych Wojska Polskiego zajęli w tym samym czasie powiatowi komendanci WF i PW. Jak wspomniano we wstępie artykułu, nad powiatem wieluńskim sprawował opiekę 31 Pułk Strzelców Kaniowskich, stacjonujący w Łodzi i od 1935 r. częściowo w Sieradzu. Wojsko udzielało Związkowi Strzeleckiemu wszechstronnej pomocy, nie tylko fachowej, np. podczas organizacji zawodów, ale także materialnej – dostarczało broni i amunicji wykorzystywanej do ćwiczeń strzeleckich.

W okresie od 15 XI 1926 r. do 1 X 1935 r. instruktorem-komendantem Przysposobienia Wojskowego na powiat wieluński był porucznik (później kapitan) Aleksander Ogrodnik⁶⁹, a jego następcą, pełniącym tę funkcję do wybuchu wojny, kpt. Edward Rajpold⁷⁰. Komendanci PW byli również komendantami powiatowymi ZS (por. A. Ogrodnik od grudnia 1931 r.)⁷¹ i w znacznym stopniu przyczynili się do rozwoju ruchu strzeleckiego na terenie powiatu wieluńskiego. Zagrożenie wybuchem wojny w 1939 r. spowodowało przekazanie dodatkowych obowiązków kpt. Rajpoldowi. Z tego powodu w styczniu 1939 r. obowiązki powiatowego komendanta ZS przejął por. Kazimierz Pigulowski, jako pracownik kontraktowy⁷².

⁶⁸ APŁOS, SPW, sygn. 40, k. 163-164. Założycielami Rady Powiatowej WF i PW byli: Bąkowski Ignacy, Borecki Józef, Domagała Ludwik, Domagalski Stanisław, Kaczyński Stanisław, Kasiński Józef, Kozarski Tadeusz, Kutylowski Wacław, Kręski Józef, Nurkiewicz Stanisław, Oraczewski Kazimierz, Peretjatkowicz Bolesław, Piotrowicz Franciszek, ks. Przygodzki Wincenty, Rogalski Jerzy, Rutowicz Stanisław, Sobiński Józef, Szudejko Wincenty, Szelest Bolesław, Schmidt Kamil, Wagner Ludwik, Wocalewski Bolesław, Wojciechowski Kazimierz, Tarnowski Stanisław (tamże).

⁶⁹ Centralne Archiwum Wojskowe w Rembertowie, Arkusz Ewidencji Personalnej, sygn. op. 2597, bp. Aleksander Ogrodnik ur. w 1897 r., od 11 XI 1918 r. w Wojsku Polskim, uczestnik „odsieczy” Lwowa i wojny bolszewickiej, od 1921 r. żołnierz 31 Pułku Strzelców Kaniowskich, najpierw na stanowisku dowódcy plutonu, później kompanii. Po 9 latach pracy w Wieluniu, przeniesiony z powrotem do macierzystego pułku, żołnierz kampanii wrzesniowej (tamże).

⁷⁰ Edward Rajpold ur. w 1894 r., od 1914 r. członek POW w Łodzi, w 1919 r. Szkoła Podchorążych w Warszawie, żołnierz wojny bolszewickiej, w 1933 r. kurs taktyczno-strzelecki w Rembertowie, podczas kampanii wrzesniowej dowódca batalionu Obrony Narodowej „Wieluń II” (T. O l e j n i k, *Leksykon...*, s. 165; *Dokumenty po E. Rajpoldzie związane ze służbą wojskową 1917-1971*, kserokopie w archiwum Muzeum Ziemi Wieluńskiej (dalej: MZW), sygn. MZW-AH-d-661, oryginały przechowuje syn Tadeusz Rajpold z Łodzi).

⁷¹ „Echo Sieradzkie” z 16 XII 1931, s. 5. Wcześniej funkcję tę pełnił por. rez. Antoni Kalinowski.

⁷² APŁOS, PW i WF, sygn. 16, bp; tamże, SPW, sygn. 816, k. 138.

Dla spopularyzowania działań Rady Powiatowej WF i PW w czerwcu 1925 r. pod jej patronatem, odbyły się pierwsze uroczyste obchody święta WF i PW. Związek Strzelecki reprezentowany był przez około 100 strzelców z Wielunia, Działoszyna, Krajanki i Trębaczewa.

Ważnym elementem tego i następnych świąt WF i PW, odbywających się każdego roku, były zawody, podczas których konkurowano w dyscyplinach lekkoatletycznych oraz wojskowo-sportowych; były to m.in. marsz na 3 km z karabinami i ładownicami, rzut granatem, strzelanie z broni krótkiej i długiej. Prym w pierwszych zawodach wiodli członkowie Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” oraz uczniowie wieluńskiej Szkoły Realnej. Zaledwie jeden strzelec (Piktus) wywalczył nagrodę dla swojej organizacji⁷³.

W ciągu następnych lat poziom wyszkolenia wojskowo-sportowego strzelców znacznie się poprawił. W roku 1929 strzelcy osiągnęli duże sukcesy. Najlepiej spisywali się w dyscyplinach o charakterze wojskowym. Bezkonkurencyjni byli w rzucie granatem, zajęli bowiem trzy pierwsze miejsca (Urbanek Ignacy ze Skomlina, Strózik Ignacy z Sokolnik i Jan Lipieta z Toplina). W konkursie strzelania z broni długiej wojskowej drużyna ZS z Białej zajęła II miejsce (Ciborski Piotr, Dziuba Edward, Kolka Franciszek, Koper M.), a drużyna ze Skomlina III miejsce (Okwieka J., Wolniaczyk Antoni, Kostrzewa J., Gaj Stefan). Z kolei w strzelaniu z broni małokalibrowej oddział z Toplina wywalczył II miejsce (Urbanek Stanisław, Cieślak J., Slonina Tomasz, Fertala Stanisław), a oddział z Ożarowa miejsce III (Fertala Władysław, Slonina Ignacy, Łabęcki Antoni, Młynarczyk Adam). W marszu na 10 km drużyna z Przedmościa zajęła II, a ze Skomlina III miejsce. W pozostałych konkurencjach, tj. w biegu na 100 m, biegu na 400 m, sztafecie 4x100 m, skoku w dal, pchnięciu kulą, rzucie dyskiem i rzucie oszczepem strzelcy wypadali nadal słabo. W lekkoatletycznych dyscyplinach zwyciężali przede wszystkim członkowie TG „Sokół” w Wieluniu, hufca gimnazjum i straży pożarnych⁷⁴. We wspomnianych zawodach brali udział strzelcy z Przedmościa, Osjakowa, Skomlina, Toplina, Ożarowa, Dietrzkowic, Wójcina, Lubnic, Walichnow, Sokolnik. Naramic, Białej, Działoszyna, Piasków Lututowskich i Wielunia⁷⁵.

Dobre wyniki wieluńskich strzelców nie odzwierciedlały złego stanu sportu na terenie powiatu (m.in. brak odpowiednio przygotowanej kadry i sprzętu). Podczas odprawy sportowej referentów wychowania fizycznego i komendantów (powiat wieluński reprezentował komendant Podkuliński), która odbyła się w kwietniu 1930 r., zarząd Okręgu IV w Łodzi podkreślił, iż pod względem rozwoju sportowego najgorzej wypadają powiaty: łaski, radomski, skierniewicki i wieluński⁷⁶.

W tym samym roku, podczas kolejnego święta WF i PW strzelcy zdobyli 50% nagród. Związek Strzelecki wysunął się dzięki temu na pierwsze miejsce w powiecie w dziedzinie wychowania fizycznego i przysposobienia wojskowego. Druży-

⁷³ „Wielunianin” nr 27 z 5 VII 1925, s. 6.

⁷⁴ „Goniec Wieluński” nr 106 z 8 V 1929, s. 3; „Kurier Wieluński” nr 94, z 1 V 1929, s. 4.

⁷⁵ APLOS, SPW, sygn. 478, bp.

⁷⁶ „Strzelec” nr 15 z 13 IV 1930, s. 3.

nowo oraz indywidualnie strzelcy zajęli następujące lokaty: w biegu na 100 m – IV miejsce (Świątek z Wielunia), w biegu na 800 m – IV miejsce (Wiśniewski z Wielunia), w sztafecie 4x100 m – IV miejsce (oddział Wieluń - Hartman, Niciejewski, Świątek, Kostrzewski), w skoku w dal – I miejsce (Zaręba z Toplina i III. Hartman z Wielunia), w skoku wzwyż – III miejsce (Niciejewski z Wielunia), w rzucie dyskiem – II miejsce (Kiczka z Toplina) i III miejsce (Urbanek ze Skomlina), w rzucie oszczepem – IV miejsce (Ceglarek z Toplina), w rzucie granatem – I miejsce (Urbanek ze Skomlina) i III miejsce (Kiczka z Toplina), w pchnięciu kulą – I miejsce (Zaręba z Toplina), III - Nikodemski z Wielunia i IV - Honcel z Dzieztrzkowic), w strzelaniu zespołowym – I miejsce oddział Toplin (Ceglarek, Siedlecki, Szymczewski) i III oddział Osjaków (Kukulski, Jasicki, Golak)⁷⁷.

Do wybuchu wojny święto WF i PW każdego roku obchodzono niezwykle uroczystie. Defilady oddziałów PW i orkiestry, msza św., pokazy i zawody o charakterze wojskowo-sportowym, podkreślały patriotyczną postawę, dawały okazję do zaprezentowania umiejętności i sprawności, a przede wszystkim były manifestacją gotowości młodych pokoleń do obrony kraju. Początkowo święto organizowane było jako impreza powiatowa, ale w latach trzydziestych odbywało się także w większych miejscowościach powiatu, co dawało mu charakter imprezy rejonowej.

Przez pierwsze lata po odzyskaniu niepodległości nie było na terenie powiatu ani jednego właściwie urządzonego boiska sportowego. Młodzież wieluńska, w tym strzelcy, do celów sportowych wykorzystywali plac przy ul. Sieradzkiej. Tam również przez pewien czas odbywały się zawody WF i PW. Hrabia Żaluski, właściciel ziemski z Dąbrowy, dostrzegając potrzebę wybudowania boiska, przekazał w 1925 r. Radzie Powiatowej WF i PW na ten cel 5 mórg ziemi⁷⁸. Z czasem okazało się, iż będzie tam przebiegać linia kolejowa. Z tego też powodu Rada WF i PW w zamian za darowany teren otrzymała od hr. Żaluskich w końcu roku 1926 równowartość kwoty, za jaką Rząd RP odkupił teren pod budowę kolei (2000 zł)⁷⁹. W kwietniu roku następnego Rada Miejska, na prośbę Komitetu WF i PW, postanowiła wydzierżawić na 24 lata 10 mórg gruntu pod boisko z dawnych pastwisk miejskich, w miejscu po byłych gliniankach, przy ul. Turowskiej⁸⁰. Niebawem Komitet przystąpił do budowy parku sportowego, w skład którego miały wchodzić dwa boiska, bieżnia i kort tenisowy.

Problemy z infrastrukturą sportową miały wszystkie miejscowości powiatu. W Praszcze imprezy sportowe organizowane były początkowo na „boisku” przy szosie wieluńskiej, zaś po wykupieniu przez zarząd miasta terenów przy szosie przedmojskiej, urządzono tam, staraniem władz miasta i Rady PW i WF, boisko sportowe i

⁷⁷ Tamże, nr 20 z 18 V 1930, s. 12.

⁷⁸ „Wielunianin” nr 25 z 21 VI 1925, s. 5.

⁷⁹ APŁOS, WF i PW, sygn. 1, bp.

⁸⁰ „Głos Ziemi Wieluńskiej” nr 18 z 1 V 1927, s. 2.

strzelnicę, które uroczyście otwarto 11 XI 1929 r.⁸¹. Także w Wieruszowie, wybudowano boisko sportowe.

W latach trzydziestych Związek Strzelecki coraz częściej organizował własne boiska i strzelnice. Dla przykładu w 1932 r. Rada gminy Skrzywno przekazała 1 morgę pod boisko dla tamtejszego oddziału⁸², a w 1934 r. wybudowano boisko i strzelnicę w Olewinie. Strzelcy z Osjakowa wybudowali strzelnicę na tzw. „Wesołych Kątach”⁸³. W Skomlinie boisko znajdowało się w miejscu, gdzie dzisiaj stoi budynek poczty⁸⁴. Z kolei w Zdżarach ćwiczono na terenie glinianek „pod lasem”. Tam również, bezpośrednio przed wybuchem wojny, strzelcy wspólnie z młodzieżą z ZMW „Wici” budowali boisko sportowe⁸⁵.

Brakowało także miejsc i urządzeń dla uprawiania niezwykle popularnej w tamtym okresie dyscypliny sportowej - strzelectwa. W Wieluniu zawody strzeleckie odbywały się początkowo w wyrobiskach kamienia wapiennego przy ul. Częstochowskiej. Z czasem powstawały mniejsze strzelnice. I tak np. w listopadzie 1928 r. władze miejskie zezwoliły Powiatowemu Komitetowi PW i WF na ustawienie strzelnicy małokalibrowej (na przestrzeni 7,5 m) w Wieluniu, na placu miejskim przy ul. Szpitalnej, obok domu Karola Mosza⁸⁶. Jednakże zainteresowanie tą strzelnicą z czasem zmalało, gdyż jak donosił „Goniec Wieluński”, na początku 1930 r. panowała tam martwota. Z tego względu Komenda WF i PW w kwietniu 1930 r. postanowiła oddać strzelnicę pod opiekę Związkowi Strzeleckiemu⁸⁷. W 1934 r. drugą strzelnicę małokalibrową wybudowano w Wieluniu w parku sportowym, niedaleko stadionu, przy ul. Turowskiej. Strzelnice małokalibrowe powstały również w miastach i wielu miejscowościach powiatu.

Zawody strzeleckie dawały możliwość zdobycia odznak strzeleckich. Dla przykładu, w końcu kwietnia 1932 r. podczas zawodów o mistrzostwo powiatu udział wzięło 382 strzelców, z których 44 zdobyło Odznaki Strzeleckie III klasy, a 23 klasy II. Pierwsze trzy miejsca zajęli członkowie ZS: Turek Franciszek, Nikodem Bolesław - obydwaj z Wielunia i Zawieja Jan z Olewina⁸⁸.

Jeszcze większe zainteresowanie strzelectwem nastąpiło dzięki utworzonej w sierpniu 1934 r. sekcji strzeleckiej przy wieluńskim oddziale „Strzelca”. Od samego początku sekcja ta wykazywała dużą aktywność. W zawodach, które wówczas się odbyły, jej członkowie zdobyli 8 Odznak Strzeleckich I klasy oraz kilkanaście

⁸¹ T. O l e j n i k, *Czasy nowożytny. Praszka w XIX i XX wieku*, [w:] *Nad górną Prosną. Monografia Praszki*, pod red. T. Krzemińskiego, Łódź 1999, s. 352.

⁸² „Echo Sieradzkie” z 19 X 1932, s. 5.

⁸³ Wywiad ze Stefanią Wabnic z Osjakowa, była członkinią Związku Strzeleckiego.

⁸⁴ K. D o m a g a ł a, *Nasza mała ojczyzna. Popularna historia osady Skomlin i jej okolicy*, Skomlin 2000, s. 50.

⁸⁵ Informacja od Piotra Zawady, dyrektora Szkoły Podstawowej w Zdżarach.

⁸⁶ APŁOS, WF i PW, sygn. 2, bp.

⁸⁷ Tamże, sygn. 4, k. 2-3.

⁸⁸ „Echo Sieradzkie” z 2 V 1932, s. 5.

klasy II i III⁸⁹. W latach trzydziestych oddziały Związku Strzeleckiego organizowały strzelanie o Odznakę Strzelecką pod nazwą „10 strzałów ku chwale Ojczyzny”.

Ze względu na masowy charakter organizacji oraz na brak środków na rozwój kosztownych dyscyplin sportowych bardzo popularne były marsze wojskowe. Komenda Okręgu IV w dniu 19 VII 1931 r. urządziła zawody marszowe na trasie Piotrków-Łódź. Nadano im nazwę „Marsz Szlakiem Legionistów”. Oprócz drużyn wojskowych z 25 pp, 28 pp i 31 pp udział w zawodach brały drużyny strzeleckie. Dobrze wypadła drużyna z powiatu wieluńskiego. Reprezentowana przez 13 strzelców z oddziałów: Biała (7), Skomlin (3), Naramice (2) i Wieluń (1), zajęła 5 miejsce i dzięki temu zakwalifikowała się do marszu „Szlakiem Kadrówki” na trasie Kraków-Kielce⁹⁰. Bardzo dobrze wieluńscy strzelcy wypadli także dwa lata później, w czasie marszu „Szlakiem Legionistów Łódzkich”. W czasie tych zawodów zajęli wysokie II miejsce⁹¹. Wieluński Zarząd Powiatowy ZS także organizował zawody drużyn marszowych pod nazwą „Marsz Szlakiem Kadrówki”, w rocznicę wymarszu pierwszej kompanii kadrowej. Tak było np. w 1932 r.⁹² i 1934 r. (wówczas trasa o długości 14 km biegła szosą osjakowską)⁹³.

Członkowie Związku Strzeleckiego angażowali się również w tworzenie drużyny piłki nożnej. Pomysłodawcą powołania zespołu, który miał reprezentować różne organizacje, był pracujący w Powiatowej Komendzie Uzupelnień sierż. Stanisław Kosmulski. Spotkanie organizacyjne odbyło się 17 VI 1928 r.⁹⁴, a miesiąc później udało się powołać zarząd klubu o nazwie Wieluński Klub Sportowy „Orlęta”. W działalność stowarzyszenia włączyli się przedstawiciele zarówno Związku Strzeleckiego, jak i Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół”, które już wcześniej posiadało własną drużynę futbolową. Funkcję prezesa Klubu powierzono inż. Stefanowi Łukawskiemu, który był równocześnie referentem wychowania obywatelskiego w „Strzelcu”. W skład zarządu weszli ponadto: Franciszek Wiśniewski prezes wieluńskiego oddziału ZS oraz Stanisław Dzieciół działacz sanacyjny. „Sokół” w zarządzie Klubu reprezentowany był przez Marcina Wielgosza, Edwarda Grabińskiego i Franciszka Lalke⁹⁵. W 1928 r. WKS „Orlęta” rozegrał mecze m.in. z „Sokołem” Wieruszów i „Polonią” Kępno⁹⁶. Działalność tego klubu, najprawdopodobniej z powodu rozdzwiewku pomiędzy „Strzelcem”, a „Sokołem”, była jednak

⁸⁹ Tamże, z 25 VIII 1934, s. 5.

⁹⁰ „Echo Sieradzkie” z 29 VII 1931, s. 5.

⁹¹ „Strzelec” nr 1 z 7 I 1934, s. 15.

⁹² „Echo Sieradzkie” z 6 VIII 1932, s. 5.

⁹³ Tamże, z 11 VIII 1934, s. 7.

⁹⁴ „Goniec Wieluński” nr 160 z 14 VII 1928, s. 5.

⁹⁵ Tamże, nr 171 z 27 VII 1928, s. 5; T. O l e j n i k, *Leksykon...*, s. 80.

⁹⁶ „Goniec Wieluński” nr 171 z 27 VII 1928, s. 5; tamże, nr 194 z 24 VIII, s. 5; tamże, nr 204 z 5 IX, s. 5.

krótkotrwała. Już w sierpniu 1930 r. miejscowa prasa donosiła, że w mieście brakuje klubu piłki nożnej⁹⁷.

Ogromne znaczenie dla rozwoju wieluńskiego sportu w okresie międzywojennym, miał zawiązany w marcu 1931 r. Strzelecki Klub Sportowy „Strzelec”. Zebranie organizacyjne wzbudziło duże zainteresowanie, bowiem przybyło na nie aż 200 osób. Nowo powołany zarząd stanowili: prezes Bogdan Kaczorowski, starosta, wiceprezesa – Benon Pogoda naczelnik Sądu Grodzkiego i Władysław Żarnowski, komisarz Kasy Chorych. Gospodarzem klubu został Henryk Garbacki, sekretarzem st. sierż. Antoni Kozub, a skarbnikiem pplk rez. Tadeusz Świdorski. Na spotkaniu założycielskim powołano kilka sekcji: ogólną, szermierczą, strzelecką, tenisową oraz gier i zabaw⁹⁸. Sekcja szermiercza rozpoczęła swoją działalność w październiku 1931 r.⁹⁹, a w listopadzie sekcja gimnastyki zorganizowała kurs gimnastyki zdrowotnej według systemu Linharda¹⁰⁰.

Działalność Strzeleckiego Klubu Sportowego „Legia” skierowana była także na inne dyscypliny. Staraniem „Legii” 29 I 1933 r. odbyły się po raz pierwszy w Wieluniu zawody bokserskie o tytuł mistrza klubu poszczególnych wag. Walczono w sali Ochronki, przy ul. Reformackiej, w następujących wagach: koguciej, piórkowej, lekkiej, półśredniej i mieszanej. Zawody przygotowane pod hasłem „Pierwszy krok bokserski” stały się równocześnie eliminacjami do mistrzostw powiatu wieluńskiego¹⁰¹. Z kolei 11 III 1934 r. w lokalu komendy Związku Strzeleckiego odbył się powiatowy turniej w szachach i warcabach. W szachach zwyciężył Wabnic Władysław ze Skomlina, a w warcabach Ciborski Stanisław z Białej¹⁰².

SKS „Legia” posiadał również drużyny do gier zespołowych: piłki nożnej, siatkówki i koszykówki. W 1931 r. „Legia” rozgrywała mecze w koszykówkę z reprezentacją wieluńskiej Szkoły Handlowej oraz zespołami „Strzelca” z Białej i Skomlina. W 1932 r. drużynę koszykówki miał także Związek Strzelecki w Toplinie, który rozegrał mecz ze Szkołą Handlową z Wielunia¹⁰³. Wysoki poziom gry prezentowali strzelcy ze Skomlina, którzy w 1932 r. walczyli o mistrzostwo powiatu z „Legią”¹⁰⁴, natomiast dwa lata później w rozgrywkach powiatowych zajęli I miejsce¹⁰⁵.

W 1932 r. o mistrzostwo powiatu w piłce siatkowej walczyli strzelcy z Czastar i Wielunia¹⁰⁶.

⁹⁷ Tamże, nr 188 z 1930, s. 3.

⁹⁸ „Echo Sieradzkie” z 20 III 1931, s. 5.

⁹⁹ Tamże, z 23 X 1931, s. 5.

¹⁰⁰ Tamże, z 28 X 1931, s. 5.

¹⁰¹ Tamże, z 2 II 1933, s. 5.

¹⁰² Tamże, z 24 III 1934, s. 5.

¹⁰³ Tamże, z 5 VI 1932, s. 5.

¹⁰⁴ Tamże, z 1 X 1932, s. 5.

¹⁰⁵ K. D o m a g a ł a, *op. cit.*, s. 50.

¹⁰⁶ „Echo Sieradzkie” z 1 X 1932, s. 5.

Największe sukcesy Strzelecki Klub Sportowy „Legia” osiągnął w piłce nożnej. Drużyna rozpoczęła bowiem rozgrywki w klasie C i w ciągu dwóch następnych lat awansowała do klasy A (nie jest to odpowiednik dzisiejszej, tak samo określanej klasy). Wiele dobrego dla drużyny, zrobił pracujący w Powiatowej Komendzie Uzupelnień w Wieluniu sierż. Antoni Kozub, który jako kierownik Klubu potrafił mobilizować piłkarzy do dobrej gry oraz nie szczędził własnych pieniędzy na rozwój zespołu. W okresie organizacji klubu (maj 1931) zakupił i sprowadził z Poznania sprzęt do piłki nożnej (buty, kostiumy) oraz sprzęt do lekkoatletyki¹⁰⁷. „Legia”, po zdobyciu mistrzostwa klasy C w grupie wieluńsko–sieradzkiej, podokręg Kalisz i awansowaniu do klasy B, na prośbę skierowaną do Polskiego Związku Piłki Nożnej przez sierż. Kozuba, przeniesiona została wiosną 1933 r. z okręgu łódzkiego do okręgu kieleckiego, podokręg Częstochowa¹⁰⁸. W meczach decydujących o wejście do klasy A „Legia” pokonała „Naprzód” Radomsko oraz drużynę Żydowskiego Towarzystwa Gimnastyczno-Sportowego „Makkabi” Częstochowa¹⁰⁹.

¹⁰⁷ Tamże, z 7 II 1931, s. 5.

¹⁰⁸ Tamże, z 9 IV 1933, s. 5.

¹⁰⁹ Tamże, z 10 XI 1933, s. 5.

Tabela 3

Mecze rozgrywane przez drużyny strzeleckie z powiatu wieluńskiego w latach 1931-1934

Data rozegrania meczu	Nazwa drużyny	Nazwa drużyny przeciwnej	Wynik
V 1931	SKS „Legia”	„Makkabi” Wieluń	9:0
VI 1931	SKS „Legia”	Praszka	10:0
VI 1931	SKS „Legia”	TG „Sokół” Praszka	2:2
VII 1931	SKS „Legia”	Rudniki	3:0
VII 1931	SKS „Legia”	TG „Sokół” Sieradz	3:2
IV 1932	SKS „Legia”	„Strzelec” Sieradz	1:4
IV 1932	SKS „Legia”	„Gwiazda-Stern” Częstochowa	10:1
VII 1932	SKS „Legia”	TG „Sokół” Wieluń	0:7
31 VII 1932	SKS „Legia”	„Deutsche Jugend Kraft” Landsberg (Gorzów Śląski)	7:4
18 IX 1932	„Strzelec” Praszka	„Sokół” Wieluń	1:7
IX 1932	SKS „Legia”	„Sokół” Sieradz	3:1
X 1932	SKS „Legia”	„Pogoń” Skalmierzyce Nowe	remis
V 1933	SKS „Legia”	„Korona” Radomsko	4:0
IV 1933	SKS „Legia”	Ostrowski Klub Sportowy z Ostrowa Wielkopolskiego	3:0
VIII 1933	SKS „Legia”	Wojskowy Klub Sportowy Łódź	1:5
VIII 1933	SKS „Legia”	„Hanoah” Radomsko	5:0
VIII 1933	„Strzelec” Praszka	Klub Sportowy „Bolesławianka” Bolesławiec	3:1
VIII 1933	„Strzelec” Praszka	„Sokół” Wieluń	2:2
IX 1933	SKS „Legia”	„Naprzód” Radomsko	5:0
5 XI 1933	SKS „Legia”	„Makkabi” Częstochowa	4:1
III 1934	SKS „Legia”	„Warta” Zawiercie	0:0
IV 1934	SKS „Legia”	„Viktoria” Częstochowa	1:5
21 IX 1934	„Strzelec” Wieruszów	„Strzelec” Kępno	2:1

Źródło: „Echo Sieradzkie” 5 VI 1931, s. 5; 13 VI 1931, s. 5; 28 VI 1931, s. 5; 15 VII 1931, s. 5, 17 VII 1931, s. 5; 20 IV 1932, s. 5; 25 IV 1932, s. 5; 29 VII 1932, s. 5; 25 IX 1932, s. 5; 25 IV 1933, s. 5; 21 V 1933, s. 5; 25 VIII 1933, s. 5; 31 VIII 1933, s. 5; 9 IX 1933, s. 5; 10 XI 1933, s. 5; 30 III 1934, s. 5; 7 IV 1934, s. 5; 30 IX 1934, s. 5.

Drużyna wieluńskiej „Legii” rozgrywała mecze w bialo-czerwonych strojach¹¹⁰. W jej skład wchodził następujący piłkarze: Barański Henryk, Halka, Janiszewski Józef, Kalwak Jan, Kamiński Stanisław, Kępiński Stanisław, Marczewski Feliks, Maryniak Stanisław, Staszczak Stefan, Sygulski Wincenty, Świątek Tade-

¹¹⁰ Tamże, z 16 III 1932, s. 5.

usz, Wojterski Stanisław. Prawie wszyscy piłkarze mieszkali w Wieluniu, oprócz Jana Kałwaka, który dojeżdżał z Rudnik¹¹¹.

W październiku 1934 r. cały oddział wieluńskiego Związku Strzeleckiego, około 50 strzelców, w tym piłkarze, złożył swe mundury, zrzekając się dalszej przynależności do organizacji. Zdesperowana młodzież chciała w ten sposób powstrzymać decyzję o przeniesieniu do 31 Pułku Strzelców Kaniowskich w Łodzi, założyciela SKS „Legia”, oddanego działacza, st. sierż. Antoniego Kozuba¹¹². Posiadająca spore sukcesy drużyna piłkarska, a zarazem cały SKS „Legia” wraz z odejściem sierż. Kozuba faktycznie zaprzestały działalności. Najlepszych piłkarzy „Legii”, Stanisława Kamińskiego, Stanisława Kępińskiego i Tadeusza Świątka, sierż. Kozub ściągnął do Wojskowego Klubu Sportowego w Łodzi.

Silne, dobrze wyszkolone, strzeleckie drużyny piłkarskie istniały również przy oddziałach w Praszce i Wieruszowie. Także przez pewien czas w Bolesławcu istniała drużyna, występująca pod barwami „Strzelca”, a złożona w części z piłkarzy podzielonego w 1935 r. Towarzystwa Sportowego „Bolesławianka”¹¹³.

Należy jeszcze wspomnieć o jedynej w powiecie sekcji kajakowej, funkcjonującej od 1937 r. przy Związku Strzeleckim w Osjakowie. Plac pod przystań kajakową wydzierżawiono od współwłaścicieli osady młyńskiej. Przystań położona była między rzeką Wartą od strony zachodniej, a ogrodem szkolnym od strony północno-wschodniej¹¹⁴. Osjakowscy strzelcy posiadali 5 kajaków, na których widniały namalowane strzeleckie orły¹¹⁵.

Przysposobienie rolnicze

Ze względu na znaczną liczbę młodzieży wiejskiej, należącej do Związku Strzeleckiego, pewną wagę przywiązywano do przysposobienia rolniczego. Dzięki temu w środowiskach wiejskich organizacja zyskiwała sympatię, a co za tym szło, silniej oddziaływała na tamtejszą młodzież. Związek organizował konkursy rolnicze, ogrodnicze i hodowlane. Było to szczególnie ważne w okresie pogłębiającego się kryzysu w rolnictwie. W 1931 r. zapoczątkowano konkursy uprawy buraków pastewnych, w następnym roku do akcji przysposobienia rolniczego zgłosiło się 7 zespołów strzeleckich¹¹⁶.

Przysposobienie rolnicze prowadzono w wielu miejscowościach. W 1932 r. za aktywną pracę, prowadzoną w tym kierunku, wyróżniony był nauczyciel Walenty

¹¹¹ Ustalenie nazwisk piłkarzy „Legii” było możliwe dzięki informacjom od pp. Stanisława Sęczkowskiego oraz Jerzego Krawczyńskiego z Wielunia.

¹¹² „Echo Sieradzkie” z 16 X 1934, s. 5.

¹¹³ APŁOS, SPW, sygn. 690, bp.

¹¹⁴ APŁOS, WF i PW, sygn. 13.

¹¹⁵ Archiwum fotograficzne Muzeum Ziemi Wieluńskiej, sygn. MZW-AF-5771.

¹¹⁶ „Echo Sieradzkie” z 4 X 1932, s. 5.

Reszka, który otrzymał w imieniu komendy ZS od burmistrza Wielunia, Stefana Groblewskiego, brązową statuetkę „wyobrażającą siłę i ciężyznę ludzką”¹¹⁷.

Związek Strzelecki współpracował również z Okręgowym Towarzystwem Organizacji i Kólek Rolniczych. Na przykład, oddział „Strzelca” w Sokolnikach wspólnie z tamtejszym Kółkiem Rolniczym oraz Kolem Gospodyń Wiejskich w dniu 28 X 1934 r. urządził wystawę rolniczą, którą zwiedziło około 1000 osób¹¹⁸.

Działalność kulturalna i wychowanie obywatelskie

Ważnym elementem działalności Związku Strzeleckiego była dbałość o rozwój kulturalny. Do pracy w tej dziedzinie powoływano referentów kulturalno-oświatowych oraz referentów wychowania obywatelskiego. „Strzelec” był pod tym względem jedną z najaktywniejszych organizacji. Duży nacisk w pracy oddziałów i pododdziałów kładziono na organizowanie amatorskich przedstawień teatralnych, naukę śpiewu chóralnego, organizowanie bibliotek strzeleckich, przygotowywanie prelekcji i pogadanek. Większość zajęć mogła odbywać się dzięki dobrze zorganizowanej sieci świetlic strzeleckich. Już w 1928 r. zainicjowano akcję „każdy oddział ma swoją świetlicę”. W powiecie wieluńskim zakładano je przede wszystkim w latach trzydziestych, kiedy to Związek Strzelecki wspomagany był organizacyjnie i finansowo przez lokalne władze. Po porozumieniu z kuratoriami strzelcom udostępniano lokale w budynkach szkolnych, np. w Żdżarach, bądź za zgodą lokalnych władz w Urzędach Gmin np. w Mokrsku i Lututowie¹¹⁹. Czasami świetlice urządzano w wynajmowanych domach, jak np. w Osjakowie przy ul. Sieradzkiej 1 (dom Łuczywka), w Siemkowicach (dom Olejnika). W Wieluniu świetlica znajdowała się w biurze komendy powiatowej WF i PW. Początkowo siedziba komendy mieściła się na Bugaju przy ul. Sieradzkiej, a od początku 1933 r. w budynku po Państwowym Urzędzie Pośrednictwa Pracy przy ul. Turowskiej 17, obok którego od 1937 r. wznoszony był nowy, obszerny obiekt (obecnie mieszczą się w nim warsztaty Zespołu Szkół nr 1)¹²⁰.

¹¹⁷ Tamże, z 6 I 1932, s. 5.

¹¹⁸ APŁOS, SPW, sygn. 752, k. 263.

¹¹⁹ W 1931 r. Straż Pożarna w Praszcze przekazała tamtejszemu oddziałowi ZS lokal na świetlicę i magazyn („Echo Sieradzkie” z 14 IX 1931, s. 5). Natomiast kilka lat później, przed 1936 r., starostwo przekazało ZS w Praszcze na potrzeby świetlicy Dom Wydziału Powiatowego (tamże, z 30 VI 1936, s. 5). W Wieruszowie świetlica znajdowała się przy ulicy Nowej 4.

¹²⁰ Budowę Domu Przystosowania Wojskowego zainicjował Związek Oficerów Rezerwy. Rada Miasta (12 XII 1936 r.) nie wyraziła zgody na oddanie pod budowę Domu PW placu (tzw. źródeł) znajdującego się na rogu ul. Sienkiewicza i Piłsudskiego. Ostatecznie postanowiono budować przy ul. Turowskiej (APŁOS, WF i PW, sygn. 4, k. 54). Projekt wykonał inż. Ignacy Borucki. W dniu 11 XI 1937 r. poświęcono kamień węgielny („Echo” nr 312 z 13 XI 1937, s. 5). Składki na Dom PW przekazywał również Związek Strzelecki, m.in.: (w końcu 1937 r.) zarząd powiatowy ZS – 25 zł, ZS Skrzynno – 5 zł, ZS Wieluń

Uroczystości otwierania nowych świetlic miały odpowiednią oprawę. W Skomlinie, staraniem referenta wychowania obywatelskiego, nauczyciela Feliksa Śmiechowicza, zorganizowano świetlicę, którą 17 IV 1933 r. poświęcił ks. proboszcz Zygmunt Jędrzycki. Był w tym dniu przemarsz ulicami Skomlina do domu parafialnego i uroczysty obiad¹²¹. Strzelcy z Mokrska, poparci przez władze gminne i dobrze ocenieni przez zarząd powiatowy ZS, otrzymali pomieszczenie na świetlicę w siedzibie Urzędu Gminy. Jej poświęcenia dokonał w dniu 1 VII 1933 ks. proboszcz Józef Pruchnicki, prezes honorowy oddziału i długoletni strzelec¹²². Poświęcenie świetlicy w Praszcze odbyło się 25 XI 1933 r., a 6 I 1934 r. w Wieluniu¹²³. Natomiast 29 IX 1935 r. w Olewinie poświęcono wybudowany przez strzelców z gminy Starzenice „Dom Strzelecki”¹²⁴. W tym samym roku w dniu Święta Niepodległości w Dietrznikach poświęcono nowo założoną świetlicę¹²⁵. W 1933 r. w powiecie istniały już 42 świetlice¹²⁶, a w najbliższym czasie liczba ich była powiększona. W sprawozdaniu starostwa za II kwartał 1934 r. zapisano - „Wspomnieć również należy o bardzo wydatnym podniesieniu prac świetlicowych w Związku Strzeleckim i założeniu kilkunastu nowych świetlic w terenach wiejskich”¹²⁷.

Działalnością wychowawczą młodzieży strzeleckiej zajmowali się również referenci oświaty pozaszkolnej (nauczyciele), którzy w czasie prowadzonych zajęć realizowali szereg zadań, w tym m.in. nauczali pisanie i czytania. Zainteresowanie strzelców tego rodzaju zajęciami nie było jednak zbyt duże, o czym świadczy pismo wystosowane przez inspektora szkolnego Adama Bialeckiego oraz obwodowego instruktora oświaty pozaszkolnej, referenta wychowania obywatelskiego ZS Wacława Sękowskiego, o treści następującej: „Kładę szczególny nacisk na dzienniki z wychowania obywatelskiego w Zw. Strz. gdyż kwestionowanie owocności pracy na tym odcinku wymaga gruntownego wyświeślenia. Panowie referenci wychowania obywatelskiego zechcą wyświeślić przyczyny nie wyczerpania programu oraz nikłej w większości pododdziałów frekwencji, co jest raczej dowodem małej spójności organizacyjnej, niekarność, a stan taki jest do pewnego stopnia winą komendy, która potrafi gromadzić strzelców na ćwiczeniach z wychowania fizycznego, a nie oddziałuje na polepszenie frekwencji na zajęciach świetlicowych i z Wychowania Obywatelskiego”¹²⁸.

oddział żeński – 25 zł, Wydział Pracy Obywatelskiej ZS Wieluń – 25 zł, ZS Osjaków – 6 zł („Echo” nr 331 z 2 XII 1937, s. 5).

¹²¹ „Strzelec” 1933, nr 19, s. 11; „Echo Sieradzkie” z 1 V 1933, s. 5.

¹²² „Echo Sieradzkie” z 17 VII 1933, s. 5; „Strzelec” 1933, nr 50 z 10 XII, s. 12.

¹²³ APLOS, SPW, sygn. 752, k. 263.

¹²⁴ „Echo” nr 281 z 12 X 1935, s. 5; APL, UWL, sygn. 2401c, k. 65.

¹²⁵ „Echo” nr 319 z 20/21 XI 1935, s. 5.

¹²⁶ A. B r y n i c k i, *Dorobek Związku Strzeleckiego w powiecie wielunińskim*, [w:] *Ziemia Wieluńska w dzień święta L.O.P.P.*, Wieluń 1933, s. 11.

¹²⁷ APLOS, SPW, sygn. 752, k. 148-149.

¹²⁸ APLOS, Inspektorat Szkolny Wieluński (dalej: ISW), sygn. 82, bp.

W wykazie oddziałów i pododdziałów otrzymujących w 1939 r. subwencje na utrzymanie (czynsz i opał) z Komitetu WF i PW znalazło się 35 świetlic¹²⁹. Nie wszystkie świetlice otrzymywały jednak na ten cel pomoc; wiadomo bowiem, iż w dniu 1 III 1939 r. w powiecie wieluńskim zarejestrowanych było łącznie 49 świetlic strzeleckich¹³⁰.

Związek Strzelecki współuczestniczył w różnych akcjach oświatowych. Na przykład, wspólnie z harcerzami i uczniami szkół powszechnych strzelcy brali udział w pokazie prac z zakresu krzewienia czytelnictwa. Pokaz zorganizowano w Wieluniu staraniem komitetu „Tygodnia Książki” na przelomie listopada i grudnia 1933 r.¹³¹

Przedstawienia amatorskie, zabawy taneczne, loterie i zbiórki pieniężne były sposobami na zdobywanie pieniędzy. Pozyskane fundusze wykorzystywano na zakup umundurowania strzeleckiego, sprzętu sportowego, książek i czasopism do bibliotek strzeleckich, na utrzymanie świetlic. Wzmoczenie tego typu działalności w Związku Strzeleckim nastąpiło w końcu lat dwudziestych, a trwało do wybuchu wojny. I tak np. w lipcu 1929 r. podczas koncertu orkiestry wojskowej 10 pp, który odbywał się w wieluńskim parku miejskim, miejscowy oddział „Strzelca” zorganizował loterię fantową¹³². Każdego roku strzelcy organizowali w powiecie po kilkadziesiąt przedstawień amatorskich i zabaw, np. w 1932 r. - 48 przedstawień oraz 92 zabawy¹³³, a w okresie od 1 X 1938 r. do 31 III 1939 r. - 24 przedstawienia i 47 zabaw¹³⁴.

Przedstawienia, w których aktorami byli strzelcy i strzelczynie, w treści swojej nawiązywały do powstań narodowych oraz tradycji legionowej. W prosty, a niejednokrotnie żartobliwy sposób ukazywały życie żołnierskie, kształtowały postawy obywatelskie. Miejscem spektakli teatralnych były najczęściej remizy straży pożarnych i szkoły. W Wieluniu dodatkowo do tego celu wykorzystywano salę Ochronki dla dzieci. Najczęściej wystawianymi sztukami były: *Jak kapral Szkapo wykiwał śmierć*, *Jego kaprałska Mość*, *Więzień Magdeburga*, *Pan Grajcarek idzie w kumy*, *Chrześniak wojenny*, *Bolszewicy pod Warszawą*, *Porucznik I Brygady*, *Majster i czeladnik*, *Chłopi arystokraci*, *Gwiazda Syberii*, *Pan Chciwski*, *Majster Kiliński*¹³⁵.

¹²⁹ APŁOS, PW i WF, sygn. 16, bp.

¹³⁰ APŁOS, SPW, sygn. 859, k. 22.

¹³¹ Tamże, sygn. 741a, k. 21.

¹³² „Goniec Wieluński” nr 166, z 20 VII 1929, s. 3. 10 Pułk Piechoty z Łowicza latem 1929 r. przebywał na ćwiczeniach nad Wartą w okolicach Strobina.

¹³³ W. W i l c z y ń s k i, *Publiczne imprezy stowarzyszeń w powiecie wieluńskim w 1932*, Wieluń 1932, maszynopis w archiwum MZW, sygn. MZW-Sp-18, Tabela I.

¹³⁴ APŁOS, SPW, sygn. 859, k. 22.

¹³⁵ Tamże, sygn. 1601, Pisma do starostwa z prośbą o zezwolenie na organizowanie przedstawień i innych imprez - 1936 r.; W. W i l c z y ń s k i, *Publiczne imprezy...*, maszynopis w archiwum MZW, sygn. MZW-Sp-18, k. 6-7.

Młodzież strzelecka chętnie uczyła się tańców narodowych. W Wieluniu z okazji Święta Morza odtńczyła krakowiaka w regionalnych strojach wieluńskich¹³⁶. Również w Siemkowicach, w czasie uroczystości 3 Maja strzelczynie i strzelcy w ludowych strojach wykonali krakowiaka¹³⁷.

Przy oddziałach i pododdziałach istniały chóry. W swoim repertuarze posiadały głównie pieśni żołnierskie i powstańcze. W tym celu wśród strzelców rozprawiano po przystępnej cenie *Śpiewnik strzelecki*. Zwracano również uwagę na podtrzymywanie folkloru, nie stroniono od utworów regionalnych. Na przełomie 1938/39 r. działało w powiecie 14 chórów, w tym 2 żeńskie (w Praszcze i Wieluniu), 4 mieszane (w Węglewicach, Czajkowie, Wieruszowie, Wójcinie) oraz 8 męskich (w Kielczygłowie, Lututowie, Niżankowicach, Białej, Przedmościu, Kraszewicach, Praszcze, Wieluniu)¹³⁸. Umiejętności muzyczne strzelców wykorzystywane były w czasie spektakli, podczas spotkań strzeleckich, np. w czasie uroczystości oplatkowej w Wieluniu w 1933 r. chór strzelecki pod dyrekcją Czesława Jurdzińskiego wykonał szereg kolęd i pieśni strzeleckich¹³⁹.

W połowie lat trzydziestych, przy pododdziale Związku Strzeleckiego w Wójcinie, działała nawet orkiestra dęta¹⁴⁰. Z kolei w niektórych orkiestrach strażackich, m.in. w Lututowie i Przedmościu, strzelcy stanowili znaczącą część muzyków¹⁴¹.

Oddziały żeńskie Związku Strzeleckiego

Zanim powstały w powiecie wieluńskim samodzielne żeńskie oddziały Związku Strzeleckiego, nieliczne kobiety należały do oddziałów ogólnych. Pierwszy żeński oddział powołano w Wieluniu 30 X 1932 r. Inicjatorkami jego założenia były: Teresa Schildowa, Maria Kossowska i Maria Nowakówna. Prezesem nowo powołanego zarządu została kapitanowa Jadwiga Weyersowa, wiceprezesem majorowa Maria Jessowa, sekretarzem Maria Małuszyńska, a skarbniczką Maria Nowakówna. Prosanacyjny Związek Pracy Obywatelskiej Kobiet udzielił strzelczyniom swojej świetlicy, która znajdowała się wówczas przy ul. Kaliskiej 6¹⁴².

¹³⁶ „Echo Sieradzkie” z 27 VI 1933, s. 5.

¹³⁷ „Strzelec” nr 24 z 1936, s. 15; F. K a m i ń s k i, *Związek Strzelecki – wspomnienia tamtych lat*, rękopis w archiwum MZW, sygn. MZW-Sp-141.

¹³⁸ APŁOS, ISW, sygn. 85, bp.

¹³⁹ „Echo Sieradzkie” z 1 I 1933, s. 5.

¹⁴⁰ APŁOS, PKPP, sygn. 218, bp.

¹⁴¹ W 1934 r. według informacji zamieszczonej przez W. Wilczyńskiego w *Informatorze Wieluńskim*, strzelecka orkiestra dęta miała również działać w Przedmościu. Jednakże w obszernych wspomnieniach dotyczących tej miejscowości nie ma żadnej wzmianki o takiej orkiestrze (K. B r y j a *Zarys monografii wsi Przedmość*, maszynopis w zbiorach Muzeum Ziemi Wieluńskiej, sygn. MZW-Sp-46).

¹⁴² „Echo Sieradzkie” z 4 XI 1932, 5.

W styczniu 1934 r. oddział żeński zawiązał się w Praszce¹⁴³, a w następnych tygodniach w Rudnikach i Lututowie¹⁴⁴. W połowie tego samego roku powstał oddział w Bolesławcu¹⁴⁵, a wiosną 1936 r. w Siemkowicach¹⁴⁶. Oddziały żeńskie istniały także w Przedmościu i Wieruszowie. W 1936 r. do Związku należało 150 strzelczyń. Zainteresowanie dziewcząt tą organizacją było jednak skromne o czym świadczy mała ilość oddziałów żeńskich w powiecie wieluńskim oraz niedługa ich żywotność. W 1939 r. odnotowane są zaledwie cztery oddziały żeńskie, które istnieją w Praszce, Przedmościu, Wieruszowie i Wieluniu oraz zaledwie 115 strzelczyń¹⁴⁷.

Dziewczęta podlegały szkoleniu w zakresie udzielania pierwszej pomocy, posługiwania się kompasem i bronią strzelecką. Brały udział w zawodach sportowych i mocno angażowały się w prace świetlicy i kółek aktorskich. Podczas zawodów sportowych w Spale zespół żeński z Wielunia w rozgrywkach hazeny (gra zbliżona do piłki ręcznej) zajął I miejsce. Doceniając wyszkolenie i bojowość wieluńskiej drużyny komendant ZS Okręgu IV wyznaczył ją do reprezentowania Okręgu na mistrzostwach ogólnopolskich we wrześniu 1934 r. w Przemysłu¹⁴⁸.

Dla strzelczyń organizowano również kursy, prowadzone przez instruktorki z Wydziału Pracy Kobiet w Wieluniu, na których uczyły się gotowania, pieczenia, hafciarstwa, kroju i szycia. Działalność Powiatowego Wydziału Pracy Kobiet Związku Strzeleckiego wspierana była przez inne prorządowe stowarzyszenia, np. 1 VI 1936 r. Rodzina Urzędnicza urządziła „Dancing-Bridż”, z którego dochód w wysokości 110 zł przeznaczono na działalność stowarzyszenia¹⁴⁹.

Strzelczynie uczestniczyły w obozach organizowanych w różnych miejscach Polski, np. w 1935 r. członkinie ZS z powiatu wieluńskiego mogły wybierać miejsca obozów w: Grandziczach koło Grodna, Zakrzowie i Spale¹⁵⁰. Z kolei w 1939 r. dziewczęta wyjechały do Włodzimierza na Wołyń, gdzie zaskoczył je wybuch wojny¹⁵¹.

Środki finansowe na obozy gromadzone były dzięki m.in. zbiórkom pieniędzy. Kwista uliczna zorganizowana na ten cel przez oddział żeński w Wieluniu w dniu 8 VIII 1938 r. dała dochód w wysokości 90 zł¹⁵².

¹⁴³ Tamże, z 13 II 1934, s. 5.

¹⁴⁴ APŁOS, SPW, sygn. 752, k. 71.

¹⁴⁵ Tamże, sygn. 1218, bp.

¹⁴⁶ F. K a m i ń s k i, *Związek Strzelecki – wspomnienia...*, s. 22.

¹⁴⁷ Tamże, sygn. 859a, k. 59. Wykaz oddziałów i pododdziałów w powiecie wieluńskim – stan na 1 III 1939 r.

¹⁴⁸ „Echo Sieradzkie” z 13 VIII 1934, s. 5.

¹⁴⁹ „Strzelec” nr 30 z 2 VIII 1936, s. 15.

¹⁵⁰ APŁOS, ISW, sygn. 82, bp.

¹⁵¹ J. C z e s n y, *Wspomnienia kierownika Szkoły Powszechnej w Przedmościu*, aneks nr 8, k. 7 [w:] K. B r y j a, *Zarys monografii wsi Przedmość...*

¹⁵² APŁOS, SPW, sygn. 1726, bp.

Związek Strzelecki żeński angażował się bardzo mocno w różnorodne akcje społeczne. Oddział wieluński powziął decyzję o przekazaniu obligacji 6% subskrybowanej Pożyczki Narodowej na sumę 50 zł na Fundusz Obrony Morskiej¹⁵³. Natomiast w związku z akcją gromadzenia środków na Fundusz Obrony Narodowej strzelczynie z powiatu wieluńskiego wykonały dla wojska 162 pary wełnianych rękawic. W listopadzie 1937 r. z Okręgu IV w Łodzi otrzymały za ofiarny trud I nagrodę w postaci wartościowej książki. Dyplomy z podziękowaniami przekazano oddziałom w Białej, Działoszynie, Lututowie, Osjakowie, Praszcze i Siemkowicach¹⁵⁴.

Koła Przyjaciół Związku Strzeleckiego

Istotną rolę w rozwoju działalności „Strzelca” odegrały w latach trzydziestych Towarzystwa Przyjaciół Związku Strzeleckiego. Dzięki składkom, darowiznom i pomocy w organizowaniu imprez dochodowych finansowano zakup niezbędnych przyrządów, mundurów, amunicji. Zdarzało się, że członkami Towarzystw były osoby na wysokich stanowiskach, które dbały o przydział odpowiednich subwencji dla oddziałów oraz angażowały się w poszukiwanie nowych członków.

Pierwsze koło Przyjaciół Związku Strzeleckiego w powiecie powołano w Wieluniu 8 III 1931 r. Prezesem zarządu koła został starosta Bogdan Kaczorowski, a wiceprezesami - komisarz Kasy Chorych, Władysław Żarnowski i inspektor szkolny, Bolesław Szelest. Funkcję skarbnika powierzono Marii Grzankowskiej, a sekretarza - Henrykowi Garbackiemu. Wśród członków zarządu byli dwaj księża, proboszcz Władysław Wilczyński z Czastar oraz proboszcz Józef Pruchnicki z Mokrska, a oprócz nich dyrektor Gimnazjum Żeńskiego w Wieluniu, Jadwiga Murzynowska, kierownik Szkoły Powszechnej w Wieluniu, Witold Swoszowski i właściciel hotelu, Stanisław Sulikowski¹⁵⁵.

Koło Przyjaciół ZS gm. Kuźnica Grabowska z siedzibą w Czajkowie powstało 28 XI 1934 r., natomiast koło PZS gminy Skrzynki z siedzibą w Kraszewicach działało od 30 XI 1934 r.¹⁵⁶

We wrześniu 1934 r. odbyło się zebranie organizacyjne Powiatowego Koła Przyjaciół ZS. Jego zarząd stanowili: Krzyżanowski Władysław wicestarosta, dr Bialecki Adam inspektor szkolny, Pajszczyk Władysław sędzia, Astasiewicz Józef aptekarz pracujący w Ubezpieczalni Społecznej, Matej Jan dyrektor Komunalnej

¹⁵³ „Echo Sieradzkie” z 20 X 1934, s. 5.

¹⁵⁴ „Echo” z 2 XII 1937, nr 331, s. 5. W zbiorach Muzeum w Praszcze znajduje się dyplom z 11 XI 1937 r. podpisany przez Wydział Pracy Kobiet Związku Strzeleckiego ziemi wieluńskiej o następującej treści: „Dyplom pochwalny dla Oddziału Żeńskiej Służby Samarytańsko-Pożarniczej w Praszcze za staranne i terminowe wykonanie rękawic wełnianych dla wojska”.

¹⁵⁵ „Echo Sieradzkie” z 12 III 1931, s. 2.

¹⁵⁶ APŁOS, SPW, sygn. 689, bp.

Kasy Oszczędnościowej w Wieluniu¹⁵⁷. W 1936 r. na terenie powiatu istniały 4 kola Przyjaciół Związku Strzeleckiego. Prezesem kola w Wieluniu, liczącego 38 członków, był Bleszyński Jerzy, w Praszcze - Gliwka Joachim (60 członków), w Przedmościu - Górka Piotr (13 członków), a w Czajkowie – Musiał Stanisław (40 członków). Ze składek przekazywanych przez członków kół zebrano pokaźną kwotę, wynoszącą około 700 zł¹⁵⁸.

Oslabienie działalności Związku Strzeleckiego w końcu lat trzydziestych potwierdza również zmniejszająca się ilość kół Towarzystw Przyjaciół ZS. Według informacji z kwietnia 1939 r. w powiecie pozostały zaledwie trzy kola, mianowicie w Praszcze, Przedmościu i Wieluniu. Ówczesna opinia na temat działalności tych kół, wyrażona przez kierownika starostwa, była negatywna. Zacytujmy ją: „Towarzystwo Przyjaciół Związku Strzeleckiego nie spełnia swego zadania i nie przejawia najmniejszej działalności. W chwili obecnej w Wieluniu nie ma nawet skompletowanego zarządu, a reprezentuje go jedna osoba. Liczby członków dokładnie określić nie można, gdyż przeważająca część nie opłaca składek członkowskich. Stowarzyszenie to winno ulec likwidacji, a chętni członkowie mogliby zostać członkami wspierającymi”¹⁵⁹.

Sztandar

Oddział Związku Strzeleckiego w Wieluniu od około 1930 r. posiadał własny sztandar, który jednak nie zachował się do naszych czasów. Najprawdopodobniej uległ zniszczeniu w czasie II wojny światowej, albo bezpośrednio po 1945 r. Archiwalne zdjęcia, znajdujące się w zbiorach Muzeum Ziemi Wieluńskiej w Wieluniu, pozwalają nam na odtworzenie wyglądu jednego płatu sztandaru. Na jego środku umieszczona była tarcza, na której znajdował się strzelecki orzeł, zaś w półkolu widniał napis: ZWIĄZEK STRZELECKI [najprawdopodobniej dalej: ODDZIAŁ W WIELUNIU - przyp. J.K.].

Pierwszy znany zapis na temat strzeleckiego sztandaru pochodzi z marca 1931 r. Wówczas w czasie święta z okazji imienin marszałka Józefa Piłsudskiego sztandar odznaczony był wstęgą honorową za udział strzelców wieluńskich w walkach o Śląsk, ufundowaną przez Związek Powstańców Górnos Śląskich. W czasie tej uroczystości odznaczono również dwóch strzelców, byłych powstańców śląskich¹⁶⁰. W dniach 2 i 3 maja 1931 r. strzelcy ze sztandarem brali udział w uroczystościach w Katowicach z okazji 10. rocznicy III powstania śląskiego. Opisany sztandar był tylko jeden na terenie powiatu i niejako stał się znakiem wszystkich oddziałów i pododdziałów z Wieluńskiego.

¹⁵⁷ „Echo” z 30 IX 1934, s. 5.

¹⁵⁸ APŁOS, SPW, sygn. 823, k. 51.

¹⁵⁹ Tamże, sygn. 859, k. 5.

¹⁶⁰ „Echo Sieradzkie” z 23 III 1931, s. 5.

Sprawa zakupienia sztandaru podejmowana była również przez oddział „Strzelca” w Praszcze¹⁶¹. Nie ma jednak żadnej informacji, która potwierdzałaby istnienie tego sztandaru.

Związek Strzelecki był zdecydowanie największą i najprężniej działającą organizacją młodzieżową na terenie powiatu wieluńskiego. „Strzelec” dawał młodzieży możliwość interesującego i wartościowego wykorzystania czasu. Odegrał szczególne znaczenie w małych miastach i w środowisku wiejskim. Zajęcia wojskowe i sportowe wyrabiały u młodych ludzi sprawność fizyczną, a spotkania w świetlicach, korzystanie z biblioteczek strzeleckich, zajęcia zespołów amatorskich podnosiły ogólną wiedzę, kulturę i świadomość narodową. Duża część członków Związku Strzeleckiego stanęła w obronie niepodległości Ojczyzny w 1939 r. i zaangażowana była w działalność konspiracyjną w czasie okupacji. Wielu z wieluńskich strzelców zginęło w czasie walk wrześniowych, a także w niemieckich i sowieckich miejscach kaźni.

¹⁶¹ Tamże, z 14 IX 1931, s. 5.

Aneks**Oddziały i pododdziały Związku Strzeleckiego z powiatu wieluńskiego, liczba członków oraz członkowie zarządów**

Miejscowość (<u>oddziały</u> i pododdziały)	Rok, liczba członków i zarząd w danym roku - prezes (skrót: prez.), wiceprezes (wprez.), sekretarz (sekr.), skarbnik (skarb.), komendant (kom.) oraz wykonywany zawód
<u>Biała</u>	1927: prez. Mendel Józef dróżnik, sekr. Ciborski Piotr pomocnik biurowy w Urzędzie Gminy Kurów, skarb. Surma Stefan rolnik i stolarz 1929 (28): prez. Mendel Józef, wprez. Ciborski Kazimierz, sekr. Molka Franciszek właściciel sklepu, skarb. i kom. Ciborski Piotr 1936 (48): prez. Zaskurski Feliks kierownik szkoły 1938 (58 mężczyzn i 15 kobiet): prez. Ostrycharz Jan rolnik, wprez. Skotnicki Bolesław właściciel młyna, sekr. Plewiński Roman nauczyciel, skarb. Ciszewski Stanisław sekretarz gminy 1939 (36): prez. Ostrycharz Jan, kom. Wykrota Stefan rolnik
Bobrowniki gm. Mierzyce	1934 (12)
<u>Bolesławiec</u>	1932 (16): prez. Gładala Jan wójt, sekr. Zalc Józef sekretarz gminy, skarb. Czubowicz Antoni rzeźnik, kom. Kozaczko Józef strażnik graniczny 1933: prez. Gładala Jan 1934 (18 czynnych i 23 współdziałających): prez. Wesolowski Henryk kierownik szkoły, wprez. Taran Igor lekarz, sekr. Kujawiński Tadeusz nauczyciel, skarb. Gładala Jan, kom. Kozaczko Józef 1936 (19): prez. Owczarek Stanisław, Taran Igor, Kujawiński Tadeusz, Kopydłowski Józef, Ginter Bolesław
<u>Bolesławiec</u> (<u>żeński</u>)	1933: prez. Bergmanowa Janina, sekr. Wasiówna Wanda, skarb. Zielonkowa Julia 1934: prez. Taranowa Helena, wprez. Jakubowska Józefa, sekr. Jaskulska Helena, skarb. Kopydłowska Helena nauczycielka
Chróścín	1936 (16): kom. Kociolek Jan 1939 (17): kom. Skalecki Stefan
Chobanin	1927 (15)
<u>Chotynin</u>	1934: prez. Dera Antoni, wprez. Pawłowski Józef, sekr. Kozłowski Florian pomocnik sekretarza gminy, skarb. Baranowski Marcei, kom. Pęksiński Marcei VI 1934: prez. Mączka Stanisław wójt, wprez. Ferdynus Władysław rolnik, sekr. Baranowski Józef sekretarz gminy, skarb. Kozłowski Florian 1936 (55): prez. Mączka Stanisław 1939 (3): prez. Górka Ignacy
Chorzew	1935 (20) i 1936 (20): kom. Wawrzyniak Antoni nauczyciel, zastępca kom. Sukiennik Józef
Cieciulów	1921: prez. Ośródką Ignacy, sekr. Namysłak Mateusz
Cieszęcín	1934 (18)

<u>Czajków</u>	<p>III 1933: prez. Zaskurski Stanisław kierownik szkoły w Kuźnicy Grabowskiej, wprez. Arczewski Marian, sekr. Kwieciński Józef pomocnik sekretarza gminy, skarb. Arczewski Adam sekretarz gminy, kom. Zimny Józef nauczyciel</p> <p>XI 1933: prez. Just Wilhelm wójt, administrator majątku, sekr. Kwieciński Józef, skarb. Zimna Alicja nauczycielka, kom. Zimny Józef</p> <p>1934 (20): prez. Just Wilhelm, wprez. Górecki Antoni nauczyciel w Kuźnicy Grabowskiej, sekr. Kwieciński Józef, skarb. Maliszewski Antoni sekretarz gminy</p> <p>1936 (18-24): prez. Gadomski Władysław nauczyciel w Mielcuchach</p> <p>1937 (18): prez. Gadomski Władysław, sekr. Kwieciński Józef sekretarz gminy, Łuczak Franciszek kierownik szkoły w Mielcuchach, kom. Zielnica Ryszard nauczyciel</p> <p>1938: prez. Nowak Stanisław kierownik szkoły, sekr. Skupiński Antoni kierownik Agencji Pocztovej, skarb. Koziol Władysław wójt, inkasent Państwowego Zakładu Ubezpieczeń</p> <p>1939 (18): prez. Nowak Stanisław</p>
<u>Czastary</u>	<p>1925-27: prez. Jędrasik Antoni nauczyciel, sekr. Perdek Stanisław rolnik, skarb. Stanek Józef stolarz, kom. Kowalczyk Maksymilian rolnik</p> <p>1927 (22)</p> <p>1929 (18): prez. Jędrasik Antoni, wprez. Krupa Jan robotnik, sekr. Perdek Stanisław, skarb. Stanek Józef, kom. Kowalczyk Maksymilian</p> <p>1930: prez. Jędrasik Antoni, sekr. Kowalczyk Maksymilian, skarb. Stanek Józef, kom. Mania Antoni</p> <p>1933: prez. Sroczyński Józef kierownik szkoły w Parcicach, wprez. Krupa Jan, sekr. Kuśmerek Jan sekretarz gminy, skarb. Cape Czesław leśniczy</p> <p>1934 i 1935: prez. Sroczyński Józef, wprez. Krupa Jan, sekr. Sieradzki Edward, skarb. Kuśmerek Jan</p> <p>1936 (60): prez. Majcher Bolesław nauczyciel w Przyworach</p> <p>1939 (18): prez. Dworak Ignacy</p>
<u>Czarnożyły</u>	<p>1927 (27): prez. Modrzejewski Ignacy rolnik</p> <p>1934: prez. Modrzejewski Ignacy, wprez. Mielczarek Bolesław, sekr. Papina Józef, skarb. Kędzior Ludwik, kom. Dziuk Stanisław nauczyciel w Wydrzynie</p> <p>1935 (20)</p> <p>1936 (32): prez. Ladra Roman kierownik szkoły</p> <p>1939 (25): prez. Brant Józef</p>
<u>Dalachów</u>	1939 (12): prez. Leszczyńska Aniela nauczycielka
<u>Dąbrowa</u>	<p>1928: prez. Duda Aleksander, skarb. Szeląg Franciszek</p> <p>1933: (21)</p>

<u>Działoszyn</u>	1921: prez. Nąckiewicz Antoni fryzjer, sekr. Kubicki, skarb. Gadzaliński 1927 (36-42): prez. Lewandowski Franciszek murarz, sekr. Kwiatkowski Władysław, skarb. Kuligowski Stanisław urzędnik gminy lub kowal, naczelnik Chodera Stefan szewc 1934: prez. Hartel Jan współwłaściciel własności ziemskiej, wprez. Mielnik Mikołaj sekretarz gminy, sekr. Duda Ludwik kierownik szkoły, skarb. Malatyński Waclaw wójt 1936 (93): prez. Topolnicki Jan nauczyciel 1937: skarb. Bastgen Stefan właściciel sklepu 1939 (35): prez. Jabłonowski Władysław urzędnik gminy, kom. Kranc Stefan nauczyciel
<u>Dzietrzkowice</u>	1927 (28) 1929: prez. Zaremba Franciszek, sekr. Glapa Antoni, skarb. Wojtczak Piotr 1932 (20): prez. Kapała Roman kierownik szkoły, wprez. Polus Mikołaj rolnik, sekr. i skarb. Duś Ignacy nauczyciel 1939 (3): prez. Kik Konstanty
<u>Galewice</u>	1934: prez. Chojnacki Zdzisław nauczyciel w Osieku, wprez. Kołodziej Jan, sekr. Foldyna Franciszek, skarb. Banaszekiewicz Władysław nauczyciel 1939 (25): prez. Banaszekiewicz Władysław
Gola	1932 (15): prez. Nowakowski Henryk kierownik Urzędu Celnego, wprez. Seweryn Piotr strażnik graniczny, kom. Musiałek Stefan robotnik 1936 (12): prez. Witkowski Leon
Janów	1927 (20): kom. Dłuski Kazimierz, sekr. Sobociński Stanisław, kom. Tyc Jan
Kamionka gm. Bolesławiec	1932 (17): prez. Jokiel Franciszek rolnik, wprez. Ferdynus Władysław rolnik, sekr. Pokora Roman rolnik, stolarz, skarb. Strzelczyk Antoni rolnik, kom. Strzelczyk Idzi rolnik
Kąty Czarnozylskie	1936 (21): kom. Puszczynski Jerzy
<u>Kielczygłów</u>	1934: prez. Żurek Idzi nauczyciel, wprez. Ościk Tomasz sekretarz gminy, sekr. Sołtysiak Piotr zastępca sekretarza gminy, skarb. Puchalski Władysław wójt, kom. Szukalski Jan nauczyciel 1936 (19), 1939 (25): prez. Fałędysz Mikołaj kierownik szkoły, kom. Żurek Idzi
<u>Konopnica</u>	1933: prez. Białkowski Antoni administrator majątku Rychlocice, wprez. Bachowski Franciszek nauczyciel, Kowalczyk Antoni pomocnik sekretarza gminy, skarb. Zaczynski Władysław urzędnik Agencji Pocztovej
Krajanka	1935 (18)

<u>Kraszewice</u>	1932: prez. Nalepa Leon kierownik szkoły, wprez. Skalec Stanisław, sekr. Strzyżewski Włodzimierz, skarb. Boryczka Stanisław nauczyciel 1934: prez. Skalec Władysław wójt, wprez. Nalepa Leon, sekr. Boryczka Stanisław, skarb. Lewiński Antoni sekretarz gminy 1936: prez. Nalepa Leon 1937 (18): prez. Nalepa Leon, sekr. Piasecki Stanisław sekretarz gminy, skarb. Duch Władysław kierownik Agencji Pocztovej, kom. Nowojewski Władysław właściciel sklepu 1939 (30): prez. Saganowski Bronisław
<u>Kraszkowice</u>	1939 (26): kom. Krawczyk Józef
<u>Krzyworzeka</u>	1927 (20): prez. Dudek Józef rolnik, sekr. Majtyka Antoni, skarb. Perliceusz Józef 1928 (20): prez. Dudek Józef, sekr. Drygała Antoni rolnik, skarb. Nowak Marcin rolnik, kom. Bil Piotr rolnik
<u>Kurów</u>	1933 (16) i 1934: prez. Kowalski Stanisław nauczyciel, wprez. Musiał Jan rolnik, sekr. i kom. Ciborski Piotr pomocnik biurowy, skarb. Lewiński Antoni sekretarz gminy 1935: prez. Gładysz Franciszek wójt i właściciel sklepu w Dąbrowie, wprez. Cieślak Szczepan rolnik, sekr. Preś Ignacy sekretarz gminy, skarb. Mater Józef urzędnik Ubezpieczalni Społecznej
<u>Kuźnica Grabowska</u>	1936 (20), 1937 (20): kom. Rakowski Jan nauczyciel 1939 (29): kom. Altkamer Kazimierz
<u>Lututów</u>	1933 (64 czynnych i 38 wspierających): prez. Mazurowski Kazimierz wójt, wprez. Knapik Adam i Pałka Władysław, sekr. Nowakowski Bronisław, skarb. Czarnuch Jan sekretarz gminy 1934: prez. Mazurowski Kazimierz, wprez. Charkiewicz Marian nauczyciel, sekr. Nowakowski Franciszek, skarb. Walasik Jan nauczyciel 1936 (36): prez. Czarnuch Jan 1938 (30 mężczyzn i 11 kobiet): prez. Czarnuch Jan, wprez. Kabus Kazimierz rolnik z Pichlic, wprez. Stalska Michalina nauczycielka, sekr. Szmaja Bolesław urzędnik w gminie, skarb. Szrejter Ludwik rolnik z Piasków Lututowskich, kom. Pęcherczyk Józef urzędnik w gminie 1939 (60): prez. Czarnuch Jan, kom. Pęcherczyk Józef
<u>Lututów (żeński)</u>	1934: prez. Szczęsna Michalina nauczycielka, wprez. Rozmarynowska Julia urzędniczka w gminie, sekr. Jachimczykówna Helena, skarb. Cichecka Grażyna
<u>Łubnice</u>	1928: prez. Musiał Tadeusz nauczyciel, sekr. Zych Franciszek kupiec, skarb. Sawer Antoni rolnik 1932 (30): prez. Ciosek Antoni rolnik, wprez. Olek Walerian rolnik, sekr. Faryś Władysław, skarb. Baranowski Józef sekretarz gminy Chotynin 1934: prez. Maślanka Antoni wójt, wprez. Kapała Roman kierownik szkoły w Dietrzkowicach, sekr. Kik Konstanty sekretarz gminy, skarb. Krystek Stefan urzędnik 1936 (24), 1939 (23): kom. Faryś Władysław
<u>Mielcuchy</u>	1936 (28), 1939 (25): kom. Łuczak Franciszek kierownik szkoły
<u>Mieszyn</u>	1936 (17): prez. Górka Jerzy

<u>Mierzyce</u>	1921: prez. Stasiak F., wprez. Woraczyński, sekr. Lewiński, skarb. Kędzia A. 1933: prez. Dyndowicz Bolesław, sekr. Placek Wincenty nauczyciel, skarb. Herman Waclaw 1934: prez. Durski Władysław kierownik szkoły, wprez. Nowak Stanisław z Toporowa, sekr. Gadzaliński Serwiljan, skarb. Gancarek Mateusz wójt 1935: prez. Durski Władysław, wprez. Lewandowski Jan, sekr. Arczewski Marian sekretarz gminy, skarb. Arczewski Adam 1936 (70): prez. Durski Władysław
<u>Mokrsko</u>	1927 (45) 1928 (46): prez. Spodymek Wincenty rolnik, wprez. Kania Stanisław rolnik, skarb. Preś Stanisław rolnik, kom. Preś Kazimierz rolnik 1933 (59 mężczyzn i 1 kobieta): prez. Żgutowicz Antoni nauczyciel, wprez. Bartodziejski Józef, sekr. Kik Zygmunt, skarb. Rezler Franciszek nauczyciel 1934: zarząd jw. 1937: prez. Bartodziejski Józef sekretarz gminy, wprez. Pilarski Józef kierownik szkoły, sekr. Kik Ignacy, skarb. Ciupiński Eugeniusz kupiec 1938 (56 mężczyzn i 1 kobieta): prez. Bartodziejski Józef, wprez. Gaik Franciszek rolnik, wójt, sekr. Piasecki Marian zastępca sekretarza gminy, skarb. Ciupiński Eugeniusz, kom. Żgutowicz Antoni 1939 (45): zarząd jw.
<u>Naramice</u>	1921 (28): prez. Kwapisz Stanisław, sekr. Siciński 1927 (31) 1929 (31): prez. Włodarczyk Jan rolnik, wprez. i sekr. Pagacz Ignacy rolnik, kom. Podemski Józef 1934: prez. Kubik Edward kierownik szkoły, wprez. Sierniski Czesław, sekr. Tomczak Jan, skarb. Klatka Franciszek 1936 (20), 1939 (20): prez. Szukalski Jan nauczyciel
<u>Niżankowice</u>	1939 (25): prez. Bukowiec Wawrzyniec
<u>Ochędzyn</u>	1935 (17) 1936 (22): prez. Gasztych Julian 1938 (20): prez. Rojewski Leonard sekretarz gminy Sokolniki, kom. Gasztych Julian
<u>Olewin</u>	1932: prez. Wypych Józef 1934: prez. Jangas Stanisław urzędnik w starostwie 1936 (22): prez. Zadworny Walenty kierownik szkoły w Wierzchlesie
<u>Osiek</u>	1936 (28): prez. Kostrzewa Antoni nauczyciel 1939 (28): prez. Banaszkiwicz Władysław nauczyciel

<u>Osjaków</u>	<p>1927 (42-48)</p> <p>1929 (24): prez. Łuczak Władysław, sekr. i kom. Domagała Mieczysław skarb. Grajczyk Antoni</p> <p>1933: prez. Nowak Ignacy kierownik szkoły, sekr. Cichosz Piotr, skarb. Hadrys Bolesław sekretarz gminy</p> <p>1934 (30): prez. Nowak Ignacy, sekr. Cichosz Piotr, skarb. Hadrys Bolesław, kom. Boryczko Stanisław nauczyciel</p> <p>1936 (25): prez. Hadrys Bolesław, sekr. Cichosz Piotr, skarb. Motorniuk Włodzimierz ogładacz mięsa</p> <p>1938 (22 mężczyzn, 12 kobiet oraz 38 wspierających): prez. Hadrys Bolesław, wprez. Jędrzejewski Andrzej kierownik szkoły, sekr. Kaźmierczak Józef urzędnik w gminie, skarb. Motorniuk Włodzimierz, kom. Traczewski Jan malarz</p> <p>1939 (44): prez. Hadrys Bolesław, kom. Traczewski Jan</p>
<u>Ostrówek</u>	<p>1927 (17): prez. Pęcherczyk Jan</p> <p>1933 (22): prez. Pęcherczyk Jan sekretarz gminy, wprez. Jędrzejewski Franciszek nauczyciel, sekr. Bąk Edward pracownik Urzędu Gminy, skarb. Dawid Stefan kierownik Agencji Pocztovej, kom. Dawid Józef listonosz</p> <p>1935: prez. Werbicki Teodor nauczyciel, sekr. Zywert Zygmunt nauczyciel, skarb. Pietraszkowa Maria nauczycielka w Skrzynnie</p> <p>1936 (26): prez. Pietraszek Józef nauczyciel w Skrzynnie</p> <p>1939 (26): prez. Dębowski Bartłomiej</p>
<u>Ożarów</u>	<p>1928 (31): prez. Kula Stefan nauczyciel, wprez. Szaniec Antoni rolnik, sekr. Słonina Ignacy, skarb. Łebek Antoni, kom. Fertala Władysław młynarz</p> <p>1933 (25): prez. Jeziorowski Jan kierownik szkoły, kom. Oryszczyn Michał nauczyciel</p> <p>1936 (26): prez. Oryszczyn Michał</p>
<u>Patnów</u>	<p>1934: prez. Dubas Antoni wójt, krawiec, wprez. Smolnik Szczepan, sekr. Żółtaszek Jan sekretarz gminy, skarb. Stasiak Franciszek nauczyciel</p> <p>1936 (16): prez. Kozubek Andrzej</p> <p>1939 (22): prez. Żółtaszek Jan</p>
<u>Piaski Lututowskie</u>	<p>1927 (27)</p> <p>1929 (27): prez. Kubis Franciszek rolnik, wprez. oraz kom. Remski Czesław, sekr. Siara Władysław</p>
<u>Pichlice</u>	1936 (39): prez. Fiszer Roch
<u>Pieczyska</u>	<p>1935: (29)</p> <p>1936 (30): prez. Korecki Zygmunt nauczyciel</p> <p>1938 (32): prez. Banaszkiwicz Władysław nauczyciel, kom. Korecki Zygmunt</p> <p>1939 (30): prez. Sztajnert Anzelm nauczyciel</p>

<u>Praszka</u>	1931: prez. Chybiński 1932: prez. Szczepański Władysław lekarz 1933: prez. Szczepański Władysław, wprez. Herduś Jan nauczyciel w Kowalach, sekr. i skarb. Trent Franciszek kierownik Banku Spółdzielczego 1934: prez. Szczepański Władysław, wprez. Krzeziński Stanisław burmistrz, sekr. Trent Franciszek 1936 (50), 1939 (42): prez. Szczepański Władysław
<u>Praszka (żeń- ski)</u>	1934 (25): prez. Szczepańska Eugenia, kom. Ryglewska Maria nauczycielka 1938 (38): prez. Szczepańska Eugenia, wprez. Krzezińska Władysława, sekr. Krzezińska Maria urzędniczka, skarb. Szelestowska Zofia nauczycielka, kom. Ryglewska Maria 1939 (36): prez. Szczepańska Eugenia
<u>Przywory</u>	1935 (35) 1938 (11): prez. Dworak Ignacy rolnik, kom. Duda Bolesław rolnik z Czastar
<u>Przedmość</u>	1934 (32 strzelców i 24 strzelczynie): kom. Wenckowski Bruno nauczyciel 1936, 1939 (20): kom. Gonera Jan zastępca sekretarza gminy Praszka
<u>Przedmość (żeński)</u>	około 1935: kom. Brzezińska Stefania nauczycielka 1938: kom. Czesna Stanisława nauczycielka 1939 (24): kom. Czesna Stanisława
<u>Ruda</u>	1921: prez. Sołtysiak, wprez. Kotala, sekr. Choczaj, skarb. Nowak 1936 (12 mężczyzn i 7 kobiet): prez. Zadworny Walenty kierownik szkoły w Wierzchlesie, sekr. Gardecka Helena nauczycielka, kom. Kotala Józef
<u>Rudniki</u>	1933: prez. Makowski Edward komisarz Straży Granicznej, wprez. Jędrzejewski Waclaw kierownik szkoły w Jaworznie, sekr. Gasztych Paweł nauczyciel, skarb. Kaczmarek Marian kierownik szkoły w Dalachowie 1934: prez. Makowski Edward, wprez. Sękowski Waclaw kierownik szkoły, sekr. Gasztych Paweł, skarb. Kaczmarek Marian, kom. Macke Wilhelm z Żytniowa 1936 (21): prez. Włodarczyk Stanisław kierownik szkoły w Żytniowie 1939 (20): prez. Janerka Szczepan właściciel sklepu
<u>Rychłocice</u>	1936 (4): kom. Szlązak Zenon nauczyciel, Rybarkiewiczowa Kazimiera

<u>Siemkowice</u>	1933: prez. Dziegieć Wincenty kierownik szkoły, wprez. Warwaszyński Alfons kierownik szkoły w Ożegowie, sekr. Łudczak Józef nauczyciel, skarb. Ryś Marcei rolnik, kom. Janecki Bolesław 1935: prez. Karśnicki Antoni ziemianin, wprez. Pilariski Józef sekretarz gminy, sekr. Wierzbicki Franciszek zastępca sekretarza gminy, skarb. Łudczak Józef, kom. Janecki Bolesław 1937: prez. Hałaczkiwicz Józef sekretarz gminy, wprez. Berdowski Zygmunt naczelnik stacji kolejowej, sekr. Wierzbicki Franciszek, skarb. Dziegieć Wincenty, kom. Janecki Bolesław 1938 (28 mężczyzn, 17 kobiet): prez. Hałaczkiwicz Józef, sekr. Kamiński Feliks urzędnik w gminie, skarb. Dziegieć Wincenty 1939 (52): prez. Hałaczkiwicz Józef
<u>Siemkowice (żeński)</u>	1936: kom. Kleszczyńska Kazimiera 1937-1939 (12-20): kom. Kucówna Leokadia ekspedientka
<u>Skomlin</u>	1921: prez. Okwieka Jan, sekr. Tomczyk Wincenty, skarb. Kubak Bolesław 1927 (50) 1928 (36): prez. Kostrzewa Jan rolnik, sekr. Okwieka Józef rolnik, skarb. Krystkowski Tomasz rolnik, kom. Wolniaczyk Antoni rolnik 1932: prez. Trojanowski Teodor kierownik szkoły, wprez. Zadworny Walenty, sekr. Moga Szczepan sekretarz gminy, skarb. Idasiak Antoni rolnik 1933 (36): prez. Trojanowski Teodor, wprez. Jeziorowski Jan kierownik szkoły w Ożarowie, sekr. Moga Szczepan, skarb. Moga Jerzy, kom. Trojanowski Jan 1934: prez. Olbromski Stanisław nauczyciel, wprez. Żółtaszek Józef, sekr. Moga Szczepan, skarb. Reszka Edward cieśla 1935: prez. Śmiechowicz Feliks nauczyciel, wprez. Wierzgacz Walenty rolnik, sekr. Moga Szczepan, skarb. Reszka Edward 1936 (46): prez. Olbromski Stanisław 1938: prez. Kapała Roman kierownik szkoły, wprez. i sekr. Olbromski Stanisław, skarb. Moga Jerzy 1939 (42): prez. Kapała Roman
<u>Skrzynno</u>	1933 (22): prez. Pęcherczyk Jan sekretarz gminy, wprez. Jędrzejewski Franciszek nauczyciel, sekr. Bąk Edward, skarb. Dawid Stefan kierownik Agencji Pocztovej, kom. Dawid Józef listonosz 1935 (24): prez. Werbiński Teodor nauczyciel, sekr. Zywert Zygmunt nauczyciel, skarb. Pietraszkowa Maria nauczycielka

<u>Sokolniki</u>	1921: prez. Szubała Teofil właściciel tartaka w Tyblach, sekr. Piątkowski Józef, skarb. Frankowski Aleksander rolnik 1927 (18) 1928: prez. Sokołowski Józef rolnik, wprez. Wierzba Walenty rolnik, sekr. Sokołowski Stefan rolnik 1929 (16): prez. Sokołowski Stefan, wprez. Wierzba Walenty, sekr. Pindor Józef 1934: prez. Rojewski Leonard sekretarz gminy, wprez. Kłobut Kazimierz kierownik szkoły w Walichnowach, sekr. Szukała Bolesław, skarb. Brzozowski Stefan rolnik, kom. Krawczyk Jerzy rolnik 1936 (26) i 1939 (48): prez. Rojewski Leonard
Starzenice	1936 (12 członków i 7 członkiń)
Strojec	1921 (30) 1927 (69) 1936 (22): prez. Szczepański Władysław lekarz
Szczyty	1921: prez. Pęcherz Franciszel lub Adam, wprez. Błasiak Adam, sekr. Kałuża, skarb. Leszczyk 1936: prez. Wróblewski Wacław 1939 (17): prez. Jabłonowski Władysław urzędnik gminy Działoszyn
Szyszków	1921 (28): prez. Dziubiński, skarb. Pychyński
Toplin	1933 (31): kom. Sadowy Michał nauczyciel 1936 (34): kom. Sadowy Michał
Trębaczew	1921: prez. Cieśla, sekr. Kamyk, skarb. Mordalski 1927 (20) 1933: kom. Słodziński Adam nauczyciel 1936 (16): kom. Słodziński Adam 1939 (18): prez. Jabłonowski Władysław urzędnik gminy Działoszyn
Tyble	1921 (28)
Walichnowy	1927 (14) 1929 (15): prez. Łokaj Stanisław, wprez. Strzelczyk Stanisław, sekr. Kowalczyk Antoni, skarb. Tomczak Franciszek, kom. Kubiak Jan 1936 (18): prez. Kowalczyk Kazimierz
Węglewice	1921: prez. Magot Franciszek, sekr. Migdał Franciszek, skarb. Smiton Andrzej, 1934: kom. Cymer Stanisław 1936 (30): prez. Kostrzewa Antoni nauczyciel w Osieku 1939 (25): prez. Banaszekiewicz Władysław

<u>Wieluń</u>	<p>1921: prez. Wojciechowski Kazimierz nauczyciel gimnazjum, wprez. Sutarzewicz Jan rzemieślnik, sekr. Kowalewski Władysław, skarb. Żonicki Władysław</p> <p>1926 (67)</p> <p>1927 (30): prez. Witkowski Tadeusz, sekr. Piktus Józef, skarb. Grzelak Piotr</p> <p>1928 (32): prez. Wiśniewski Franciszek urzędnik w starostwie, sekr. Sobociński Antoni, skarb. Burchaciński Władysław właściciel apteki, kom. Jacoszek Jan</p> <p>1932: prez. Maron Rafał kierownik szkoły, wprez. Danecki Bolesław urzędnik w starostwie, sekr. Szatkowski Józef, skarb. Parnowski Apolinary, kom. sierż. Kozub Antoni podoficer w Powiatowej Komendzie Uzupełnień</p> <p>1934: prez. Janicki Stefan naczelnik Urzędu Skarbowego, wprez. Ileczko Jan nauczyciel gimnazjum, sekr. Świerczyński Antoni urzędnik w Urzędzie Skarbowym, skarb. Szatkowski Józef, kom. Kozub Antoni</p> <p>1936 (36): prez. Janicki Stefan, sekr. Latkowski Władysław urzędnik, kom. Szymot Konstanty</p> <p>1938: prez. Dzieciol Stanisław burmistrz</p> <p>1939 (53 lub 61): prez. Dzieciol Stanisław</p>
<u>Wieluń (żeń- ski)</u>	<p>1932: prez. Weyersowa Jadwiga, wprez. Jessowa Maria</p> <p>1934: prez. Weyersowa Jadwiga, wprez. Kossowska Maria, sekr. i kom. Wojterska Irena</p> <p>1936: prez. Danecka Aleksandra, sekr. Rabiega Maria, kom. Brzezińska Stefania nauczycielka</p> <p>1939 (38): prez. Prawicka Jadwiga</p>
<u>Wieruszów</u>	<p>1927 (12)</p> <p>1934 (34): prez. Dybek Roman kierownik szkoły, wprez. Bleszyński Jerzy aptekarz, sekr. Miemieć Franciszek notariusz, skarb. Nejman Romuald, kom. Polak Zenon urzędnik</p> <p>1935: prez. Dybek Roman, wprez. Polak Wincenty burmistrz, sekr. Winkowski P. nauczyciel, skarb. Siciński Anzelm kontroler</p> <p>1936 (65): prez. Reinert Brunon nauczyciel, wprez. Nejman Romuald, sekr. Nejgebauer Bronisław, skarb. Siciński Anzelm</p> <p>1937: zarząd jw.</p> <p>1938 (29 czynnych, 22 wspierających): prez. Reinert Brunon, wprez. Polak Wincenty, sekr. Poniatowski Józef urzędnik, skarb. Siciński Anzelm, kom. Hampel Szczepan nauczyciel</p> <p>1939 (45): prez. Reinert Brunon</p>
<u>Wieruszów żeński</u>	<p>1938 (12): prez. Reinert Julia nauczycielka</p> <p>1939 (17): prez. Reinert Julia</p>
<u>Wierzchlas</u>	<p>1921: prez. Parzyjagła, wprez. Mistygacz Jan, sekr. Strzepiechowski, skarb. Kowaliński Franciszek, bibliotekarz Salejda Marcin</p> <p>1936, 1939 (około 13): kom. Dura Jan stolarz</p>
<u>Wola Rudlic- ka</u>	<p>1921: Żetecki W., Idzikowska S.</p>

Wójcin	1927 (30) 1929: prez. Mendel Szymon, sekr. Zaremba Roman rolnik, skarb. Cichosz Piotr 1932 (15): prez. Gładala Jan nauczyciel, wprez. Bialek Michał rolnik, sekr. Musiałek Stanisław, skarb. Zaremba Roman, kom. Dulas Jan 1936 (24), 1939 (20): kom. Żurek Czesław
Wydrzyn	1933: prez. Modrzejewski Ignacy rolnik, sekr. Papina Józef, skarb. Kędzior Ludwik
Wygoda	1936 (20): kom. Dziuba Kazimierz
Zabłocie	1936 (20): prez. Szelański Józef 1938 i 1939 (18): prez. Ostrycharz Jan
Zdżary	1932 (12): prez. Pietras Antoni rolnik, kom. Marek Mikołaj rolnik, kom. Wątroba Jan rolnik 1935 (24) 1936 (22): prez. Łaskawiec Marian leśniczy lub gajowy 1939 (24): kom. Polus Jan rolnik
Żytniów	1927 (30)

Uwaga: w wykazie nie wymieniono tych pododdziałów do których nie odnaleziono informacji, m.in. w Dietrznikach, Jaworznie, Parcicach, Raciszynie, Rudnikach (żeński), Szyńkielowie, Wygielowie.

Źródło: APŁOS, SPW, sygn. 224; 277; 278; 314; 426; 436; 717; 823; 845; 859, 859a; 924; 930; 1159; 1160; 1161; 1162; 1163; 1164; 1165; 1166; 1185; 1195; 1200; 1205; 1207; 1208; 1218; 1222; 1227; 1662; 1950; APŁOS, PKPP, sygn. 218; 314; 690; 1950; „Tygodnik Wieluński” nr 18 z 1 V 1921, s. 7; nr 20 z 15 V 1921, s. 7; „Echo Sieradzkie” z 14 IX 1931, s. 5; z 12 II 1932, s. 5; z 3 III 1932, s. 5; z 12 II 1932, s. 5; z 13 II 1934, s. 5; z 28 II 1934, s.5; nr 349 z 17 XII 1934, s. 5; nr 35 z 5 II 1936, s. 5; W. W i l c z y Ń s k i, *Informator...*, s. 72-73; K. B r y j a, *Zarys monografii wsi Przedmość...*; F. K a m i Ń s k i, *Związek Strzelecki – wspomnienia...*; wywiady przeprowadzone przez autora.